

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ

ΕΤΟΣ Α'

ΑΡΙΘΜ. 3ος

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1921

Η ΝΕΑ ΑΓΩΓΗ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΑΠΗ Α. Σ. — *Επιθεωρητοῦ τῆς πρώτης παιδείας.* —
Ἡ μητρικὴ γλῶσσα.

ΚΑΛΥΒΟΠΟΥΛΟΥ Μ. — *Ἡ Γυμναστική.*

ΚΑΜΠΑΛΟΥΡΗ Κ. — *Πρακτικὰ τῆς ἐκτάκτου συνε-
δρίας τῆς Διδ. Ἐνώσεως.*

ΚΑΡΑΤΖΑ Γ. — *Ἡ Γραμματικὴ τοῦ Δημοτικοῦ Σχο-
λείου.* — *Ἡ χειροτεχνία τῶν ἀρρένων.*

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α. Ν. — *Ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ σχο-
λείῳ.* — *Ἀπὸ τὸν διδασκαλικὸν κόσμον.*

ΣΚΟΡΔΕΛΗ Βλ. Γ. — *Ἡμερολόγιον δημοδιδασκάλου.*

ΤΡΙΑΝΤΙΝΟΥ ΜΑΡΚΟΥ — *Ὑποδειγματικὴ Γεωγρα-
φία.* Ἡ Ὁλλανδία.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Τύπ. Κ. Μακρίδου-Ι. Ἀλευροπούλου. — Γαλατᾶ, Περμποτάζαρον

Τιμὴ ἐκάστου φυλλαδίου
Γρ. 25

Η ΝΕΑ ΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΕΝ ΤΩ ΣΧΟΛΕΙΩ

Ἡ τάξις. — Πρώτη ἐντύπωσις. — Ἐπιβολή. — Ποιναί.

Ὁ διορισμός του καὶ ἡ πρώτη συγκίνησις.

Ἐξέρχεται ὀριστικῶς τῆς σχολῆς ὁ μέλλων διδάσκαλος καὶ κατὰ τὰς 20 Σεπτεμβρίου λαμβάνει τὸν διορισμὸν του. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον ἀγκαλιᾶζει τοὺς γονεῖς του καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν θέσιν του, πολὺ ὑπερήφανος, διότι δὲν θὰ εἶναι πλέον βάρος εἰς τοὺς οἰκείους του, διότι θὰ κερδίῃ τὸ ψωμί του καὶ διότι θὰ εἶναι πλέον κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ μέλλοντός του, ἔν και δὲν παύη νὰ ἀνησυχῇ διὰ τὰς δυσκολίας ὡς ἀρχάριος.

Ἡ πραγματικότητα.

Ὁ διευθυντὴς του τὸν παρουσίασε εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐργασίαν του ἀφήσας αὐτὸν μόνον ἐν μέσῳ τριακοντάδης μαθητῶν. Ἴδου ἡ κρίσιμος στιγμή. Οἱ μαθηταὶ ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν παύσεων δὲν ἐπανέλαβον τὴν συνήθειαν τῆς εὐταξίας καὶ προσοχῆς, καὶ ὁ νέος διδάσκαλος διὰ πρώτην φορὰν διαισθάνεται πικρῶς ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν μαθητῶν εἶνε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου δι' αὐτὸν καὶ διὰ μιᾶς ταχείας, ὡς ἀστραπῆς, συλλήψεως, ἀντιλαμβάνεται τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν δεινῶν, τῶν ἀπογοητεύσεων, τῶν ταπεινώσεων, τῶν πικρῶν συναισθημάτων, τὰ ὅποια εἶναι ὁ κλῆρος τῶν διδασκάλων οἱ ὅποιοι περνοῦν τὴν ζωὴν των ἐντὸς τῶν σχολικῶν τάξεων. Ἴδου ἡ πρώτη ἀλγεινὴ ἐντύπωσις· ἀλλ' ὁ διδάσκαλος δὲν ἔχει καιρὸν νὰ χάσῃ σκεπτόμενος αὐτὴν, πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ, καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἀμέσως καὶ ἄνευ ἀναβολῆς.

Πότε αποτυγχάνει ο διδάσκαλος εις τὸ ἔργον του.

Ἦδη οἱ μαθηταὶ ψιθυρίζουν, ανταλλάσσουν τὰς ἐντυπώσεις των κρυφὰ ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον, καὶ ὁ θόρυβος ὁλονὲν αὐξάνει· οἱ μαθηταὶ δοκιμάζουν τὸν νέον διδάσκαλον. Ἐὰν αὐτὴν τὴν στιγμήν, διὰ τοῦ συνόλου τῆς στάσεως του, διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς του, δι' ὅλης του τέλους τῆς ὑπάρξεως δὲν δώσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἔχουν ἀπέναντί των μίαν θεληματικότητα ἡρεμον, ἐνεργητικὴν, καὶ αὐστηράν· ἔαν δηλ. οἱ μαθητὰ δὲν ἐννοήσουν ὅτι πρέπει νὰ σεβασθοῦν τὸν διδάσκαλόν των καὶ δὲν συναισθανθοῦν τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἣτις παράγεται ἀπὸ μίαν σταθεράν καὶ ἀποφασιστικὴν προσωπικότητα, ὁ νέος διδάσκαλος εἶναι χαμένος. Προτιμότερον δι' αὐτὸν εἶναι νὰ σπάνῃ πέτρας εἰς τὴν ἄραν τῶν δρόμων παρὰ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον τριῖς μαθητῶν. Δὲν ὑπάρχει βίβανον φρικτότερον διὰ τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοῦ νὰ διδάσκῃ πολλὰς ὥρας καθ' ἑκάστην ἐν μέσῳ θορύβου καὶ γενικῆς ἀπροσεξίας τῶν μαθητῶν καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ αἰσθανθῇ ὅτι κατέστη ὁ περίγελος τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι μὲν ἀγαθοὶ καὶ ἀνοικτοὶ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαξ ἐνωθοῦν δύνανται νὰ αὐθαδιάσουν καὶ νὰ κάμουν καὶ μοχθηράν τινα πράξιν.

Παράδειγμα.

Πάντοτε μετὰ λύπης καὶ μεταμελείας ἀληθοῦς ἐνθυμοῦμαι ἓνα διδάσκαλόν μου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπεστάτει κατὰ τὴν μελέτην, κακοενδεδυμένον καὶ χωρὶς δραστηριότητα, ὅστις κατήντησε μέχρι τοῦ σημείου μίαν ἡμέραν νὰ ξεσπᾷ εἰς λυγμούς, διότι ὅλον τὸ τμήμα ἐμουρμουρίζεν ἀπαισίως. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν φυγαδευθεῖσαν ἡρεμίαν καὶ ἀναμφιβόλως ἐσκέπτετο ὅτι θὰ ἀπελύετο τῆς θέσεώς του ἕνεκεν ἀνικανότητος. Τὴν στιγμήν ἐκείνην βλέποντες ἡμεῖς τὴν θέσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ ἠρξίσαιμεν νὰ γελῶμεν τόσον θορυβωδῶς, ὥστε εἰσέρχεται ὁ διευθυντής, ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ὁποῖου ἐβασίλευσεν εἰς τὸ τμήμα σιγὴ νεκρικὴ. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν κατὰ βάθος ὁμολογεῖ τὸ σκληρὸν καὶ ἐπονείδιστον τῆς διαγωγῆς του, ἀλλὰ τότε μᾶς κατέλαβε ἓνας κακὸς ἔγωισμός, τίς νὰ περᾷ τὸν γείτονά του εἰς ἐκδηλώσεις καταθλιπτικὰς καὶ λυπηρὰς διὰ τὸν παιδαγωγόν μας, τοῦθ' ὅπερ ἐνομίσαμεν ὡς δύναμιν ψυχῆς, διότι *ἡδυνάμεθα* νὰ ἐκδικηθῶμεν τὸν διδάσκαλόν μας διὰ τὰς ἀδίκους πλειστάκις καὶ πολὺ ὑπερβολικὰς τιμωρίας, τὰς ὁποίας ἐν τῷ θυμῷ του ἐπέβαλλεν εἰς ἡμᾶς. Διότι οἱ τοιοῦτοι ἀκριβῶς διδάσκαλοι, οἱ στερούμενοι ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ἀντὶ νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὸ σέβας τῶν μαθητῶν, εἶνε ἡναγκασμένοι νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν. Κηρύττουν λοιπὸν ὁλόκληρον τὴν τάξιν εἰς κατάστασιν πολιορκίας καὶ ζητοῦν νὰ βασιλεύσουν ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ τρόμου· σύστημα τὰ μάλιστα ἀξιόμητον, διότι ἀντικαθιστᾷ ἐν τῇ παι-

δαγωγῇσει ὅλα τὰ καλὰ ἐλατήρια διὰ τοῦ φόβου καὶ τῆς ὑποκρισίας μὲν ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου, ἐν ἀπουσίᾳ δὲ αὐτοῦ διὰ ἐλευθερίας πλήρους, ἐγκαταλελειμμένης εἰς τὰ χεῖριστα τῶν ἐπισίτων.

Ὅταν λέγωμεν *ἐπιβολήν*, πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ἰσχυρὰν μὲν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ ἀλλὰ καθαρῶς ἠθικὴν, ὅπως ἀντίθετον τοῦ αὐθεντισμοῦ. Οὗτος ἐπιδιώκει τὴν κτηνώδη καὶ μυσαρὰν ἄρνησιν τῆς ἀτομικότητος τοῦ ἄλλου· ἐνῶ τοῦναντίον ἡ ἠθικὴ ἐπιβολὴ ἐπὶ τοῦ ἄλλου σέβεται τὴν προσωπικὴν ἀξίαν ἐκείνων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπιδρᾷ· αὕτη ἐγκαθιδρύεται διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ὅχι ἐξωτερικῆς ἀλλ' ἐσωτερικῆς, δι' ἐθελουσίου ὑποταγῆς.

Τίνα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Δὲν εἶναι τὰ σωματικὰ προτερήματα, τὰ ὁποῖα συντελοῦν εἰς τὴν ἐπιβολήν· φωνὴ καθαρά εὐήχος, λεξιλόγιον εὐκὸλον καὶ ἄφθονον, βλέμματα διεισδυτικά, ὠραία φυσιογνωμία, εὐγενεῖς τρόποι, εὐγενὴς ἀξιοπρέπεια, ὕψος εἰλικρινές καὶ γενναῖό ρρον, μεγάλη κοινωνικὴ θέσις, εἶναι βεβαίως προτερήματα σπουδαῖα. Ἐνίστε δυνατόν νὰ κατέχῃ κανεὶς ὅλα αὐτά, ἀλλὰ νὰ μὴ ἔχῃ ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ ἄλλου· καὶ τοῦναντίον νὰ εἶναι ἐκ φυσικῆς ἀπόφευκτος κακοφρονησμένος καὶ νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν σημαντικὴν. Ἐπίσης μνήμη δραστηρία, φαντασία σπινθηροβόλος, κρίσις διαυγής, εὐχέρεια πρὸς ἀντιλογίαν δύνανται νὰ μὴ ἐπιβάλλωνται. Προφανῶς ὅλα αὐτὰ τὰ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ χαρίσματα συντελοῦν πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ προνομίου τῆς ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ εἶναι μόνον *μέσα*. Ὁ Marinvaux μᾶς διηγεῖται τὴν ἱστορίαν μιᾶς γυναικὸς θαυμασίως ὠραίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλος ὁ κόσμος ἀνεγνώριζε πνεῦμα σαγηνευτικόν, ἀλλὰ μόλις ἀπώλεσε τὴν ὡραιότητα τὸ πρόσωπόν της ἕνεκα τῆς εὐλογίας, εὐρέθη ὅτι ἦτο ἓνα ἴδιον. Ἡ ἐπιβολὴ δὲν ἐδράζεται ἐπ' οὐδεὶος τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων προτερημάτων καὶ ἰκανοτήτων καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς τοιαύτας περιφρονήσεις, διότι στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρραγστερέας τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς μας, ἐπὶ τοῦ *χαρακτήρος*. Ἡ τοιαύτη ἐπιβολὴ διαφέρει τοῦ *ἐκφοβισμού*, τὸν ὁποῖον ἐπιτυγχάνει τις, διὰ τῆς συγκλονιστικῆς αὐτοπεποιθήσεως, ἣτις πηγάζει ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν· ἡ ἠθικὴ ἐπιβολὴ τοῦναντίον εἶνε ζυμωμένη μὲ ἡρεμίαν, μὲ σταθερότητα, μὲ τάκτ, μὲ θέλησιν ἀσφαλῆ περὶ ἑαυτοῦ καὶ συνήθως πρὸς τὴν αἰετὴν εἶναι καμωμένη μὲ ἓνα συνεχὲς πρὸς τὸ ἀληθές, πρὸς τὸ ὠραῖον ἐνθουσιασμόν, ὁ ὁποῖος δίδει εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους τοῦ ἀτόμου ἐν, δὲν ξεύρω τί, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὸν ἐπιβλητικὸν τόσον, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἀντισταθῇ.

Ποῖον εἶναι οὐσιῶδες δι' ἓνα παιδαγωγόν.

Οὕτω λοιπὸν εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ παραγνωρίζουν. Τὸ οὐσιῶδες δι' ἓνα παιδαγωγὸν εἶναι ἡ δύναμις τῆς θελήσεως. Διὰ τὴν γίνῃ τις παιδαγωγὸς πρέπει νὰ ἔχῃ φωτεινὴν διανοητικότητα καὶ γνώσεις ἀρκετάς, ἀλλὰ πρὸ παντὸς χρειάζεται θέλησις ἰσχυρά, ἀκλόνητος καὶ πολὺ ἥρεμος καὶ ἄνευ παροξυσμῶν. Ἡ ἀνατροφή ὁμοιάζει μὲ τὸ μαγνήτισμα μαλακοῦ σιδήρου. Ὁ μαγνητιστὴς περνᾷ καὶ ξαναπερνᾷ βραδέως τὸν μαγνήτην τοῦ ἐπὶ τοῦ σιδήρου, ὁ ὁποῖος θὰ λάβῃ τὸν μαγνητισμὸν, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ μυριάδες τῶν ρευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐντείνοντο προηγουμένως, ἀρχίζουν νὰ προσανατολίζονται πρὸς μαγνήτισμα, καὶ ἀντὶ τὸ ἐκμηδενίσουν τὰ μὲν τὰ δὲ, συντάσσονται ὅλα καὶ λαμβάνουν μίαν δύναμιν, τὴν μαγνητικὴν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν. Δὲν ἐπιτυγχάνει τις ἀποτελέσματα τόσον εἰς τὸ διανοητικὸν ἔδαφος τοῦ μαθητοῦ ὅσον καὶ εἰς τὸ τῆς θελήσεως πᾶρὰ μὲ ἐν εἶδος μαγνητισμοῦ βραδέος, σταθεροῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ περάσῃ καὶ νὰ ξαναπεράσῃ τοὺς μαθητάς· μαγνήτης δὲ ἐνταῦθα εἶναι ἡ θέλησις τοῦ διδασκάλου.

Πῶς φαίνεται, ἐὰν ὁ διδάσκαλος εἶναι παιδαγωγὸς ἢ ὄχι;

Μόλις εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν τάξιν, αἰσθάνεται καὶ δὲν εἰσχωρεῖ καμμία ἀπάτη, ἐὰν ὁ διδάσκαλος ἔχῃ θέλησιν ἥρεμον καὶ ἀσφαλῆ ἢ ὄχι, δηλ. ἐὰν εἶναι παιδαγωγὸς ἢ ὄχι. Τὸ πρῶτον ἐξωτερικὸν σημεῖον τῆς θεληματικότητος τοῦ διδασκάλου εἶναι ἡ γαλήνη τ.ἐ. ἡ κυριαρχία ἑαυτοῦ. Ἐὰν ὁ διδάσκαλος δὲν ἔχῃ τὴν ἀρετὴν αὐτήν, ἐὰν δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ, τότε τὰ πάντα τὸν ἐξοργίζουν. Ὑπόκειται εἰς βιαίας παραφορὰς διὰ τὰς ὁποίας οἱ μαθηταὶ ὡς νηφαλιώτεροι, διασκεδάζουν εἰς βάρος τοῦ διδασκάλου. Κραυγάζει καὶ μάλιστα καταντᾷ μέχρι τοῦ σημείου νὰ κακομεταχειρισθῇ τὰ παιδιὰ παρουσιάζων οὕτω τὸ θέαμα ὅχι ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ κρατῇ ἑαυτόν, ἀλλὰ φρενοβλαβοῦς εὐρισκόμενου ἐν τῇ κρίσει· καὶ πράγματι πᾶσα κρίσις ὀργῆς εἶνε κρίσις μανιακή. Τότε ὁ διδάσκαλος ὁμοιάζει μὲ ζῶον, ὅπερ σπᾶνει τὰς ἀλύσεις του· τὸ λογικὸν καὶ ἡ θέλησις του ἐκμηδενίζονται.

Πόθεν προέρχεται ἡ νευρικότης τῶν διδασκάλων.

Εἰς πάντας τοὺς κακῶς ἰσορροπημένους διανοητικῶς ἀνθρώπους αἱ ἐξωτερικαὶ ἐντυπώσεις παράγουν ὑπερβολικὰς ἀντιδράσεις, μὴ ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰ αἷτια, ἅτινα τὰς προκαλοῦν. Πολλοὶ διδάσκαλοι εἶνε κακοὶ παιδαγωγοί, ἀκριβῶς διότι εἶναι κακῶς ἰσορροπημένοι διανοητικῶς· ἐὰν κινεῖς τοὺς ἐξετάσῃ βαθύτερον διὰ τὰ ζητήματα αὐτά, ὁμολογοῦν ὅτι εἶνε

ὀλίγον νευρικοί. Ὀλίγον νευρικοί, δηλ. ἐργίλοι καὶ θυμώδεις, ἄλλοτε ἀνίκανοι εἰς θυμούς, ἄλλοτε ἀνατροχιάζοντες ἀπὸ θυμὸν καὶ τιμωροῦντες ἀδίκως καὶ εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε περιστροφὰ σφάλματα. Ἀφήνουν ἐνίοτε ἀτιμωρητὸν μίαν κακοήθειαν κατὰ τὸ διάλειμμα, ἐν ψεύδους, καὶ τιμωροῦσιν ἐν τῇ τάξει δυστυχεῖς μικροὺς διὰ τὴν πτώσιν ἐνὸς χάρακος!

Τὶ κακὸν προξενεῖ ὁ νευρικὸς διδάσκαλος εἰς τοὺς μαθητὰς του.

Ἡ ὀργιλότης αὕτη ἔχει ἐλεεινὸν ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῶν παιδίων· τὰ καταπλήσσει, τὰ ξετσιπώνει· οἱ μικροὶ δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσουν παρὰ παραγγέλματα ἀτλᾷ καὶ καθαρὰ. Ἐὰν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπιτετραμμένον χθές, ἀπαγορεύεται σήμερον, καὶ ἀντιστρόφως, ἐὰν αἱ αὐταὶ πράξεις κατὰ μὲν τὴν 8ην ὥραν κάμνουν τὸν διδάσκαλον νὰ γελᾷ, τὸν κάμνουν μανιακὸν κατὰ τὴν 10ην ὥραν, τὸ παιδίον δὲν ζητεῖ πλέον νὰ προσανατολισθῇ. Σιγὰ καὶ κατ' ὀλίγον ἐνεργεῖ, ὅπως ἐνεργοῦμεν κατὰ τὰς ἐκάστοτε παρουσιαζόμενας περιστάσεις, καί, ὅπως κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν βροχῶν ἀνοίγομεν τὴν ὀμβρέλλαν μας, οὕτω κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ διδάσκαλος εὐρίσκεται βαρομετρικῶς εἰς τὸ variable ἢ εἰς τὴν *τρικυμίαν*, ὁ μαθητὴς ὀπλίζεται μὲ ἀδιαφορίαν διὰ τὰς μικροταραχὰς τῆς τάξεως, διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ διδασκάλου, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν μικρῶν δύναται νὰ γνωρίσῃ ἐκ προτέρων. Καὶ μὲ τοιοῦτους ὅρους, διαπαιδαγώγησις εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, διότι ὁ μαθητὴς ἐπανευρίσκει καὶ ἐν τῇ σχολῇ τὸ αὐτὸ ξεχαρβάλωμα, ὅπερ εὐρίσκει καὶ εἰς τὸ σπίτι του.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ.

ΑΘ. Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΗΤΟΙ

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ ΕΝ ΤΗ ΠΡΑΞΕΙ

ὑπὸ Βλασίου Διορδέλη

Ὀκτωβρίου 20.—Σήμερον τέλος πάντων ἐξήγαγον τοὺς μαθητάς μου εἰς περίπατον διδακτικόν. Πόσον ἐφαίνοντο τὰ δυστυχισμένα παιδιὰ εὐχαριστημένα! Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καθ' ὁδὸν ἐθορύβουν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος πταίω ἐγώ, μὴ διαίρεσας αὐτοὺς εἰς λόχους καὶ μὴ ὀρίσας ὁδηγούς ἢ λοχαγούς ὑπευθύνους διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦς. Ὅτε ὅμως ἡ-

πείλουν αὐτοὺς ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθουν ἄλλοτε εἰς περίπατον, ἐὰν βαδίζουν ἀτάκτως καὶ θορυβοῦν, εὐθὺς ἡσύχαζον.

Γελῶ δὲ μετὰ τὴν μωρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον νὰ ἐντρέπωμαι νὰ ὀδηγῶ τὰ ἄθωα πλάσματα εἰς περίπατον. "Ὅτε ἐφθίσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ καὶ εἰς τὸ στρατιωτικόν μου πρόσταγμα ἄλλ' ἐστάθησαν ὅλοι εἰς γραμμὴν καὶ διεκθὼν θριαμβευτικῶς ἐμπροσθεν αὐτὴν εἶδον τὴν παιδρότητα ἐπὶ τοῦ προσώπου πάντων, ὁμολογῶ ὅτι ἠσθάνθη ἐνδόμυχον χαρὰν ἀναμειγμένην μὲ κάποιαν ὑπερηγάνειαν. Τὰ ὀγδοήκοντα ἐκεῖνα παιδιά ἀνέμενον τὸ πρόσταγμα μου διὰ νὰ παίξουν. Ἀνεγίνωσκον τὸν πόθον τοῦτον εἰς τὰς οὐκείας πάντων. Πρῶτον μὲν λοιπὸν ἔθεσα ὅρια εἰς τὰ τρεξίματα καὶ τὰς ἀπομακρύνσεις των, διὰ νὰ μὴ μοῦ φύγουν, ἔπειτα δὲ εἶπον ὅτι ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ παίξουν, συστήσας αὐτοῖς μόνον φρόνησιν. Τὰ παιδιά ἐν ἀλλաλαγαῖς διέλυσαν τὴν γραμμὴν, ἐσχημάτισαν ὀμίλους καὶ ἤρχισαν τὰς παιδιὰς των. Ἐγὼ δὲ καθίσας ἐπ' ὑψηλῆς πέτρας ἐθεώρουν τὸ μικρὸν στρατεύμα μου. Ἐπαύσαν μίαν περίπου ὥραν. Εὐτυχῶς οὐδεμία νεφαλὴ ἔσπασε. Φωναὶ καὶ θόρυβος ἀρκετός. Ἀλλὰ τέλος πάντων εἶναι παιδιά.

Μετὰ ταῦτα προσέταξα νὰ συναθροισθοῦν ὅλοι περὶ ἐμέ· ἡ προστάγῃ μου ἐξετελέσθη μετὰ τινος δυσκολίας ἢ τοῦλάχιστον βραδύτητος, ἀλλ' ἐξετελέσθη ὅπωςδὴποτε· οὐδέποτε εἶδον τόσας ἐρυθρὰς παρειάς, οὔτε φαιδρότερα πρόσωπα· πολλοὶ ἠσθμαίνον ἔτι ἰσχυρῶς.

Προσέταξα νὰ καθίσουν ὅλοι κατὰ γῆς, καί, ἀφοῦ ἐπέβαλον σιωπὴν, ὀμίλησα εἰς αὐτοὺς περὶ ὄρους, εἰς τοῦ ὁποίου τοῦ, πρόποδας ἐκαθήμεθα, καὶ περὶ *πεδιάδος*, τὴν ὁποίαν ἐβλέπομεν ἐκτεινομένην πρὸ ἡμῶν, περὶ *δένδρων* καὶ *δασῶν*, ἀφ' ὧν ἦτο ἐντελὲς γυμνὸν τὸ ὄρος, παραστήσας τὰ πολλὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν καὶ περὶ *καλλιεργείας*, τῆς ὁποίας ἀτελὴ δείγματα ἐβλέπομεν εἰς τὴν πεδιάδα. Οὐδέποτε ἐν τῷ σχολείῳ μὲ ἠμροῶντο μὲ τόσην προσοχὴν καὶ τόσον ἐνδιαφέρον.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ταύτης διδασκαλίας μου προσέταξα πάλιν νὰ τεθοῦν εἰς γραμμὴν καὶ ἐπαστρέψαμεν τὴν 5ην μ. μ. εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ πορεία κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἦτο τακτικώτερα. Ἦκουσα πολλοὺς μαθητὰς συσταίνοντας σιωπὴν καὶ εὐταξίαν εἰς ζωηροτέρους συμμαθητάς των, «διὰ νὰ μὴ δυσανεστηθῇ ὁ διδάσκαλος καὶ δὲν μᾶς βγάλλῃ ἄλλοτε εἰς περίπατον».

Οὐσιώδη ἔλλειψιν παρατήρησα εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον περίπατον. Πόσον εὐχάριστον θὰ ἦτο, ἐὰν ἐγνώριζον οἱ μαθηταὶ μου ἅσματά τινα κατὰλληλα διὰ νὰ τὰ ψάλλουν κατὰ τὴν πορείαν καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τῶν παιδιῶν. Ἡ ἔλλειψις εἶναι ἰδική μου καὶ θὰ προσπαθῇσω νὰ τὴν ἀναπλη-

ρώσω. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἔλλειψις· νὰ μὴ ἐνθυμηθῶ νὰ εἶπω εἰς τοὺς παύδας νὰ συλλέξουν μερικὰ ἄνθη; Ἔστω ἔς ἄλλοτε.

Ὀκτωβρίου 27.—Καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐβδομάδα οἱ μαθηταὶ μου ὑπῆρξαν ἐπιμελεστέροι, φρονιμώτεροι καὶ φιλοτιμότεροι, καί, περίεργον, ἐντυγχάνοντές μοι καθ' ὁδὸν δὲν ἔφευγον νὰ κρυφθοῦν, ὅπως ἄλλοτε. Νὰ εἶναι ἄραγε ταῦτα ἀποτελέσματα ἐνὸς περιπάτου;

Νοεμβρίου 8.—Πρὸ μηνὸς ἤδη ὁ καιρὸς ἔγινε ψυχρὸς· ὁ βορρᾶς συρρίζει, συνεχεῖς βροχαὶ ἐπικρατοῦν καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας βεβαίως θὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ ἡ χιών· καὶ ὅμως τὰ παράθυρα τοῦ σχολείου στεροῦνται ὑάλων. Ἀνέφερα εἰς τὸν δήμαρχον, ὁ ὁποῖος μοὶ ἀπήντησεν ὅτι «τόσα χρόνια τώρα ἐπέρασαν ἔτσι». Ἐνόμισα λοιπὸν ὅτι τὸ ἀπλοῦστερον εἶναι νὰ περάσω ἐγὼ τὰς ὑάλους διαθέτων τὰ δίδακτρα δύο τριῶν μηνῶν. Πρὸ τινων ὅμως ἡμερῶν διερχόμενος ἐκ τοῦ σχολείου ὁ δήμαρχος καὶ ἰδὼν τὰς ὑάλους ἐσσηλθεν εἰς αὐτὸ καὶ μετ' ἠρώτησε, ποῖος τὰς ἐπέρασεν; ἀφοῦ δὲ εἶπον τὴν ἀλήθειαν, μ' ἐπήνεσε διὰ τὴν περὶ τῶν παιδιῶν πρόνοιάν μου καὶ μετὰ διέταξε νὰ τῷ ὑποβάλω *κατάτασιν* τῆς γενομένης δαπάνης, διὰ τὰ διατάξῃ τὴν πληρωμὴν αὐτῆς. Τὸ μικρὸν αὐτὸ συμβάν μοὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ σκεφθῶ ὅτι πολλάκις δυνάμεθα νὰ κατορθώωμεν τὸ καλὸν εὐκολώτερον διὰ τοιούτου τρόπου.

Νοεμβρίου 12.—Μὴν ὅλος παρήλθεν, ἕως ὅτου λάβω ἐξ Ἀθηνῶν βιβλία τινά, τὰ ὁποῖα εἶχον παραγγεῖλει νὰ μοὶ στείλουν. Μέγα κώλυμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἐπαρχιῶν εἶναι ἡ οὐσιώδης ἔλλειψις βιβλιοπωλείων. Τὸ βιβλιοπωλεῖον παρέχον κατὰ πρῶτον λόγον τροφήν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ ὑποστηρίξιμόν ὑπ' αὐτῶν δύναται νὰ καταστήσῃ ἐστία φωτὸς καὶ ἐθνικῆς μορφώσεως. Μία εἰκὼν, εἰς χάριτος, μία ὑγγελία, νεώτερά τινα βιβλία εἰς τὰ παράθυρα τοῦ βιβλιοπωλείου προσελκύουν κόσμον εἰς αὐτὸ καὶ βαθμηδὸν τὸν ἐξοικειοῦν πρὸς τὸ παντοδύναμον μέσον πάσης προόδου, ὅπερ βιβλίον καλεῖται. Τώρα χιλιάδες ἀνθρώπων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διέρχονται τὸν βίον των ὅλον, χωρὶς ν' ἀγοράσουν οὐδὲν βιβλίον καὶ δὲν ἀγοράζουν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, δι' ὃν οὐδὲ σοκολάταν ἐπὶ πάραδείγματι ἀγορᾶ συν. Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν σχολείων καὶ μόνον αὐτά, πωλοῦν συνήθως παντοπῶται ἢ ἄλλοι ἔμποροι. Οἱ συγγραφεῖς κοινοφελῶν βιβλίων δικαίως παραπονοῦνται διὰ τὴν μικρὰν κυκλοφορίαν αὐτῶν, ἀγνοοῦν ὅμως ὅτι οὐδὲ τὸ παράπαν γνωστὰ καθίστανται τὰ συγγράμματα των εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ ὁ οἶκος δὲ αὐτὸς θὰ ἔμενεν ἀπόλητος, ἂν δὲν ὑπῆρχον οἰνοπωλεῖα.

Νοεμβρίου 20.—Προχθὲς μᾶς ἐπισκέψθη προάφως ἡ χιών, τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην τὰ δύο τρίτα τῶν μαθητῶν ἀπουσίασαν. Ὅτε δ' ἠρώ-

τησα τὴν αἰτίαν, μοὶ εἶπον ὅτι, ὅταν χιονίζῃ, οἱ μαθηταὶ δὲν ἔρχονται εἰς τὸ σχολεῖον. Τῷ ὄντι τοῦτο συμβαίνει οὐ μόνον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ καὶ εἰς τὰ γυμνάσια. Ἐὰν ὅμως ἐποιοῦν εἰς τὰ βόρεια κλίματα, ἐπὶ ἑξ μῆνας ἔπρεπε τὰ σχολεῖα νὰ εἶναι κλεισμένα. Τὴν παρατήρησιν αὐτὴν ἔκαμα εἰς τὸν σχολάρχην δικαιολογούντα τὸ ἔθιμον. Ἐκεῖνος ὅμως μοὶ ἀπήντησεν ὅτι εἰς τὰς βορείους χώρας οἱ ἄνθρωποι, εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὸ ψῆχος. — Ἀλλὰ τότε, εἶπον ἐγώ, ἔπρεπε τὰ ἰδικά μας παιδιὰ νὰ εἶναι ἐξοικειωμένα μὲ τὴν ζέστην τοῦ θέρους, καὶ ὅμως ἀπὸ τὸν Μάιον ἀρχίζομεν νὰ παραπονούμεθα καὶ αὐτοῦ καὶ νὰ ζητοῦμεν διακοπὰς τῶν μαθημάτων. Καὶ ποῦ μένει τότε ὅτι πρέπει νὰ ἀσχοῦμεν τοὺς παῖδας νὰ ὑποφέρουν καὶ ψῆχος καὶ θάλλπος καὶ πόνους καὶ πείναν καὶ δῆραν; Ποῦ μένουν τῶν ἀρχαίων συμπολιτῶν μας σπαρτιατῶν τὰ παραδείγματα; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἤχοῦσιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδράσεως καὶ τοιαύτῃ τῷ ὄντι εἶναι ἡ ὅλη διδασκαλία! Δὲν φρονῶ μὲν ὅτι ἡ πρόοδος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μακρᾶς διδασκαλίας, νομίζω ὅμως ὅτι ἡ ἄτακτος καὶ ἀνώμαλος φοίτησις βλάπτει οὐσιωδῶς οὐ μόνον τὴν σειρὰν τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὴν μόρφωσιν ἡθους ὁμαλοῦ. Πολὺ προτιμότερον εἶναι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐβδομάδος, τὴν πέμπτην, φέρ' εἰπεῖν, νὰ σχολάζουν οἱ μαθηταὶ μ.μ. τακτικῶς ἐξερχόμενοι ἢ ἐν τῷ σχολείῳ παίζοντες, ἀλλὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος νὰ φοιτοῦν τακτικῶς. Τούτων δ' ἕνεκα καλὸν, νομίζω, θὰ ἦτο εἰς ὅσους δήμους οἱ κάτοικοι ἀσχολούμενοι περὶ τὴν γεωργίαν ἢ ἄλλας ἐργασίας κωλύουν τὰ τέκνα τῶν κατὰ τινὰς τοῦ ἔτους ἐποχὰς ἀπὸ τοῦ σχολείου, διὰ νὰ τοὺς βοηθοῦν, νὰ κανονίζεται ἡ διδασκαλία τῶν σχολείων τοιοῦτοτρόπως, ὥστε νὰ μένουν ἱκαναὶ ὥραι ἐλεύθεραι εἰς τοὺς μαθητὰς διὰ νὰ παρέχουν εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν τὴν μικρὰν συνδρομὴν τῶν νὰ γίνεται π.χ. ἡ διδασκαλία μόνον δύο ὥρας π.μ. λίαν πρωὶ καὶ μίαν ἄλλην πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ἡ αὕτῃ πρόνοια καλὸν θὰ ἦτο νὰ ληφθῇ καὶ περὶ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων καὶ τῶν παρεπομένων διακοπῶν· αἱ ἐξετάσεις δηλ. νὰ μὴ γίνωνται τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἀλλ' ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ νὰ γίνωνται αὗται κατὰ τὸν καιρὸν τῶν πολλῶν αὐτῆς ἐργασιῶν (π.χ. τοῦ θερισμοῦ, τῆς συλλογῆς τῶν ἐλαιῶν, τοῦ τρυγητοῦ κτλ.). Ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διδακτικὸν εἶναι νὰ δεικνύῃ τὸ σχολεῖον ὅτι τιμᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ διευκολύνει εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ μέσα τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν. Οὐδέποτε δὲ πρέπει αἱ διακοπαὶ νὰ διαρκοῦν πλέον τῶν τριῶν ἐβδομάδων, ἐὰν δὲ ἡ θερμότης εἶναι ὑπερβολικὴ, δύνανται τὰ μαθήματα νὰ γίνωνται πρωὶ μὲν μέχρι τῆς 9ης, μ.μ. δὲ ἀπὸ τῆς 4ης ὥρας. Αἱ πολλαὶ φορταί, αἱ μακραὶ διακοπαί, αἱ ἄλλαι ἀπουσίαι

βλάπτουν οὐσιωδῶς τὸ ὅλον ἔργον τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἀγωγῆς ὑποθάπουσαι τὴν ἀταξίαν.

Δεκεμβρίου 5. — Εἶκαι μόλις 3 μῆνες συνεπληρώθησαν, ἀφ' ὅτου εἶμαι διδάσκαλος, πολλάκις ὅμως ἐσκέφθην, ἂν δὲν εἶναι προτιμότερον νὰ παραιτηθῶ τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ νὰ ἐπιδοθῶ εἰς ἄλλην τινὰ ἐργασίαν. Αἰτία τῶν σκέψεων μου τούτων δὲν ἦτο οὔτε τὸ εὐτελὲς τοῦ μισθοῦ οὔτε τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου οὐδ' αὐτὴ ἡ περιφρόνησις, εἰς ἣν ἡ θέσις τῶν διδασκάλων κατήντησεν· οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ὁ φόβος μήπως δὲν ὠφελῶ τοὺς εἰς ἐμὲ ἐμπεισιστευμένους παῖδας· διότι διὰ τῆς ἐν χρήσει διδασκαλίας νομίζω ὅτι οὐδὲν κατορθοῖ ὁ διδάσκαλος· ἐν τῇ συνήθει ἐργασίᾳ τῇ ἐν τοῖς σχολείοις γινομένη οἱ δένα σπουδαῖον σκοπὸν ἀνευρίσκω. Τὸ ἔργον μου λοιπὸν — λέγω ἐν ἑμαυτῷ — εἶναι νὰ διδάξω τοὺς παῖδας ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν, λέξεις τινὰς ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ ἐκ τῆς γεωγραφίας καὶ ὡς ἕως 10 κανόνας ἐκ τῆς γραμματικῆς; Ἀλλ' ἐγὼ ἐτρεφόμεν ὑπ' ἄλλων ἰδεῶν, εἶχον πολὺ ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ διδασκάλου, καὶ δὲν ἐστράφη μὲν πρότερον ἐν ἑμαυτῷ, ἵνα διαλευκάνω τὰς ιδέας, ὑφ' ὧν ἐτρεφόμεν, ἀφορῶν ὅμως εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ὡς ἐξόχως ἀνθρωπιστικὸν καὶ ἐθνικόν, δὲν περιορίζον τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στενοῦ τούτου κύκλου τῶν τυπικῶν ἐργασιῶν...

Ἀπὸ μιᾶς ὅμως ἐβδομάδος δὲν σκέπτομαι πλέον περὶ παραιτήσεως, εἶμαι δὲ ὑπὲρ ποτε ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ τοῦ νομιζομένου ταπεινοῦ ἔργου τοῦ δημοδιδασκάλου, ὅπερ ἐγὼ θεωρῶ τὸ θειώτατον, ἐπὶ τῷ ὄρω ὁ λειτουργὸς αὐτοῦ νὰ καταστῇ ἄξιός αὐτοῦ. Ἐδῶ εἶναι τὸ ζήτημα! Πρέπει νὰ καταστῶ ἄξιος...

Ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι νὰ διαπλάσῃ ἐκ τῶν μικρῶν παίδων ἀνθρώπους τελείους, ν' ἀναστήσῃ πολίτας χρηστοὺς, νὰ μορφώσῃ οἰκογενειάρχας ἐναρέτους καὶ μητέρας ἀγαθὰς, νὰ παρασκευάσῃ στρατιώτας εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐργάτας τῆς προόδου. Ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ κατορθώσῃ ὅτι οἱ μέγιστοι νομοθέται, οἱ Λυκοῦργοι καὶ οἱ Σόλωνες. Αἱ ιδέαι αὗται ὑπάρχουσαι πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν συνείδησίν μου κάπως σκοτειναί, κλονηθεῖσαι πρὸ τινος ὑπὸ τῆς πρηνειότητος, ἀνέλαβον ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος ἰσχύν, μετεβλήθησαν εἰς πεποιθήσεις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βίου καὶ τῆς ἐργασίας μεγάλων παιδαγωγῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν οἷς ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω τὸν Πεσταλότην. Πρὸ πολλοῦ ἐζήτην βιβλίον τι ἵνα φωτισθῶ κατὰ τι εἰς τὰ τοῦ ἔργου μου. Ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἀνεῦρον πραγματείας τινὰς, αἵτινες ὅμως δὲν με ἐβοήθουν εἰς τὴν λύσιν τῶν σκοτεινῶν προβλημάτων, ἅτινα προεβέβλλοντο εἰς ἐμέ. Πρὸ ἐνὸς μηνὸς πο-

λύτιμος φίλος μοι ἔστειλεν ἐξ Ἀθηνῶν τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον γεγραμμένον γαλλιστί. Ὑπερνικήσας μυρίας δυσχερείας κατώρθωσα νὰ μελετήσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο, συγγραμμά σοφόν, καὶ ἡ ἀπόφασίς μου εἶναι νὰ γίνω ἀληθῆς διδάσκαλος.

Δεκεμβρίου 17.— Οἱ κάτοικοι ἐνταῦθα ἀσχολοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν γεωργίαν, αἱ δὲ γυναῖκες ἢ βοηθοῦν τοὺς ἄνδρας εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας των ἢ ὑφαίνουν ἢ τίποτε σχεδὸν δὲν κάμνουν. Τὰ πάντα ὅμως εἶναι ἀτελέστατα καὶ ἐν νηπιώδει καταστάσει καὶ αὕτη ἡ ἀργία. Εἰς τοὺς ἀγροὺς δένδρον δὲν ἤμπορεῖς νὰ ἴδῃς· ὑπάρχουν ἄνθρωποι μόνον ἐξ ὀνόματος γνωρίζοντες τὰ κοινότατα ὀπωρικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἤμποροῦσε νὰ βροῖθῃ ὁ κῆπός των. Οἱ πλεῖστοι στεροῦνται κηπαίων λαχανικῶν δι' ὅλου τοῦ ἔτους, ἀρκούμενοι εἰς ὅσα ἡ γῆ αὐτοφυῶς παράγει **χορταρικά**. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τινος χρόνου συνάζονται τὰ αὐτὰ ὑπὸ μεταπρατῶν, πολλοὶ τρέφουν ὄρνιθας, αἵτινες περιφέρονται εἰς τὰς ὁδοὺς κάμνουσαι ἐκδρομὰς μέχρι τῶν ἀγρῶν· σπανιώτατα ὅμως τρώγουν αὐτά. Ἐν γένει δύνανται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἡμέτερος λαὸς κακῶς τρέφεται καὶ χειρότερα ἀνατρέφεται. . . . Οὐδεὶς σχεδὸν τεχνίτης ἢ γεωργὸς ἢ ἐργάτης ἀναγινώσκει ποτέ, ἀλλὰ διὰ τὴν τοιαύτην ἀστικὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ μας πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπευθύνους, εὐθύνεται μάλιστα καὶ τὸ σχολεῖον· ἤθελον νὰ εἴπω καὶ ὁ ἱερεὺς, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἱερεῖς δὲν ἔχει. . . . Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ, τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ, τὰ ἐλαττώματα, τὴν ἀγνοίαν, τὰς προλήψεις καὶ νὰ ἐντείνῃ τὴν παιδαγωγικὴν ἐνέργειάν του πρὸς διόρθωσιν πάντων τούτων.

Ἐθνικὴ ἀγωγή φρονῶ ὅτι εἶναι οὐχὶ ἡ ζητούσα νὰ διαιωνίσῃ τὰ μοιρολόγια ἢ τὴν **φέρμελῃν** καὶ τὸ καρυοφύλλι οὔτε τὴν μουσικὴν τῶν τυμπάνων καὶ τοὺς πυροβολισμοὺς κατὰ τοὺς γάμους καὶ ἄλλας διαχύσεις, ἀλλ' ἡ διαγινώσκουσα τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας ὑλικὰς τε καὶ πνευματικὰς καὶ θεραπεύουσα αὐτάς, ἢ προάγουσα τὴν ἐθνικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν, ἢ παρασκευάζουσα τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος. Ἄλλ' εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν οὐδ' ἔχνος τοιαύτης ἐργασίας ὑπάρχει. Τὸ σχολεῖον φαίνεται μέσα εἰς τὴν πολιτείαν ὡς ἀνόργανόν τι σῶμα μὴ συναρμολογούμενον οὐδὲ ποσῶς μετὰ τοῦ ἄλλου σώματος τῆς πολιτείας καὶ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ ἔθνους πορείᾳ ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη εἶναι ἴση καὶ τὸ μηδέν, μάλιστα αὐτὸ ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἐθνικοῦ βίου καὶ ἐξηχρεώθη. Ὅλως τοῦναντίον συνέβη εἰς ἄλλα ἔθνη, ὅπου τὸ σχολεῖον ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι εἰς τῶν κυριωτάτων μοχλῶν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνικοῦ βίου. . . .

Δεκεμβρίου 20.— Πολλὰ εἶναι τὰ βāsana τοῦ δυστυχοῦς διδασκά-

λου, ὑποφέρει ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν, τῶν γονέων, τῶν πολιτῶν, τῶν ἀρχῶν. Ὑπάρχουν ἐπίτροποι, ταμίαι καὶ εἰσπράκτορες, οἵτινες βασανίζουν τὸν δυστυχῆ διδάσκαλον χειρότερα καὶ τοῦ σκληροτέρου δανειστοῦ ἕως ὅτου τὸν πληρώσουν τὸν γλίσχρον μισθόν του· φαίνεται δὲ ὅτι αἱ δυσχερεῖαι αὗται ἔχουν καὶ ὑστεροβουλίαν τινὰ ὑπηρετοῦσαν ἔνοχα συμφέροντα. Λιότι πλεῖστοι τῶν διδασκάλων ἀναγκάζονται ἐπὶ τέλους νὰ εὗρουν λύσιν τῶν δεινῶν πωλοῦντες τὰς μισθοδοτικὰς καταστάσεις των εἰς πρόσωπα οὐχὶ ἄσχετα πρὸς τοὺς ταμίας καὶ εἰσπράκτορας, μὲ θυσίαν οὐχὶ μικράν. Ἐγκύκλιοι καὶ διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας προστατευτικαὶ τῶν διδασκάλων δὲν κατώρθωσαν δυστυχῶς νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ βāsana καὶ τὰς ζημίας.

Προχθὲς ἐτιμώρησα μαθητὴν τινα· ἴσως δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν τιμωρήσω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· ἀλλ' ἐνίοτε ἀπορεῖ τις τί νὰ κάμῃ, ὅταν μάλιστα ἐπαιδεύῃ τὴν παιδαγωγίαν τῆς ράβδου. Μετὰ μεσημβρίαν ἔρχεται ὁ πατήρ τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ μὲ περιέλουσε μὲ χυδαιοτάτας ὕβρεις καὶ ἀγενεστάτας ἀπειλὰς· τὸ παράδοξόν ὅμως εἶναι ὅτι τὴν ἐπιούσαν ἄλλος πατήρ συναντήσας με καθ' ὁδὸν πικρὰ παράπονα μοι ἔκαμε κατὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ πλαγίως ἀπέδιδε τὰ σφάλματα καὶ τὰς ἀταξίας του εἰς ἐμὲ ἢ μᾶλλον εἰς τὸ ὅτι δὲν εἶμαι αὐστηρὸς καὶ δὲν τιμωρῶ, ὡς πρέπει, τοὺς μαθητάς, ἐνῶ, προσέθηκεν, ὁ προκάτοχός μου ἤξευρε, τί θέλουν αὐτὰ τὰ παιδιὰ διὰ νὰ μάθουν γράμματα καὶ νὰ γίνουν ἄνθρωποι. Κατὰ πόσον ὅμως ἔγιναν ἄνθρωποι καὶ τί γράμματα ἔμαθον μὲ τὸν ἐκθιαζόμενον τρόπον τοῦ προκατόχου μου καὶ ἐγὼ ἔβλεπον καὶ ὁ πατήρ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ἐὰν ἤθελεν. —

Ἀπὸ τινων ἡμερῶν φαίνεται δυσηρεστημένος κατ' ἐμοῦ ὁ ἑπαρχος καὶ προσπαθεῖ νὰ μὲ προσβάλλῃ ἢ νὰ μ' ἐξευτελίῃ, ὡς νομίζει· τοῦτο δέ, διότι ἤθελε νὰ μὲ μεταχειρίζεται ὡς ὑπάλληλόν του καὶ ἀπῆτει, ἀφήνων τὰς ἐν τῷ σχολεῖῳ ἐργασίας μου, νὰ γράφω καὶ ν' ἀντιγράφω διάφορα ἔγγραφα τῆς ὑπηρεσίας του, δ' ἦν ἐν τούτοις ἡ πολιτεία τῷ ἔδωκεν τοὺς ἀναγκαίους καὶ περισσοτέρους ἴσως τῶν ἀναγκαίων ὑπαλλήλους ἢ τοῦλάχιστον μισθολήπτας. —

Ἄλλα βāsana ἔχω καὶ ἐκ μέρους τῶν προαλειφομένων διὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς. Ὅλοι σὲ θέλουν ὄργανον των καὶ συνάμα ἕκαστος εἶναι ἔτοιμος νὰ σὲ κατακεραυνώσῃ, ἐὰν ἄλλος τις ἐποφθαλμιῶν ἴσως τὴν θέσιν σὲ χαρακτηρίσῃ ὡς συμπαθοῦντα ἢ ἐνεργοῦντα ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου. Προσπαθῶ ν' ἀποφύγω πάντας τούτους τοὺς σκοπέλους, νὰ ὀπλίζωμαι δὲ μὲ ὑπεράνθρωπον ὑπομονήν· τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις ἢ θέσις τοῦ διδασκάλου εἶναι οἰκτρά, μεταξὺ δὲ τῶν δεινῶν του ἢ

ἀμάθεια καὶ τὸ ἀπροπαράσκευον αὐτοῦ εἰς τὸ ἱερὸν ἔργον τοῦ δὲν εἶναι τὰ ἐλάχιστα.

Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι συμφέροντα ὑψίστα τῆς τε κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας ὑπαγορεύουν, ἵνα ἡ θέσις τοῦ διδασκάλου τοῦ λαοῦ βελτιωθῇ. Ἀλλ' ἀπελπιστική ἐστὶν ἡ ἀδιαφορία τῆς κοινωνίας πρὸς τὸ σχολεῖον. Ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι πολῖται ἐνταῦθα εὐποροῦντες, ἀπορῶ πῶς οὐδ' εἰς ἓνα ἐπὶ λθῆ ποτε ἡ ἰδέα νὰ προσφέρῃ τι εἰς τὸ σχολεῖον, ἔστω καὶ ἐλάχιστον τι, ἓνα γεωγραφικὸν ἄτλαντα, φέρ' εἰπεῖν, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐκπλήττομαι ἐπὶ τούτῳ ὥς πρὸς τινὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει ἀποδημοῦντας δημότας, οἵτινες εἶναι εὐπορώτατοι καὶ ἱεῖς καὶ τετράκις τοῦ ἔτους στέλλουν πρὸς τοὺς συγγενεῖς των ἐνδυμασίας καὶ κοσμήματα πολυτελέστατα, ἀπορῶ δὲ πῶς οὐδεὶς αὐτῶν ἐθυμήθη νὰ πέμψῃ μίαν εἰκόνα, ἐν βιβλίον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος του. Καὶ ὅμως ὁμολογουμένως ὁ Ἕλλην ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του. Φαίνεται, λοιπὸν ὅτι καὶ διὰ τὴν λήθην ταύτην εὐθύνεται πῶς τὸ σχολεῖον, ὅπερ δυστυχῶς οὐδεμίαν ἀνάμνησιν καταλείπει εἰς τοὺς ἀποφοιτῶντας τροφίμους του . . .

(Ἐπεταὶ συνέχεια)

Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Α) ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

1) Ἡ διάδοσις τῆς γυμναστικῆς ἐν Γερμανίᾳ.

Πρῶτος, ὅστις εἰσήγαγε τὰς ἀσκήσεις εἰς τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐν Γερμανίᾳ, ἦτο ὁ Bassedow, οἱ δὲ θέσαντες τὰς βάσεις τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς εἶναι ὁ Guts-Muts καὶ ὁ Jahn. Αἰγόντος δὲ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ γυμναστικὴ εἰσῆχθη εἰς ὅλα τὰ πρωτικὰ σχολεῖα. Θεμελιωτὴς τῆς σχολικῆς γερμανικῆς γυμναστικῆς εἶναι ὁ Spiess. Τὸ 1811 ἰδρύθη ἡ πρώτη ἐν Βερολίνῳ Γυμναστικὴ σχολή, τῆς ὁποίας μιμήσεις ἐγένοντο τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς ὅλας τὰς πόλεις τοῦ γερμανικοῦ κράτους, διότι ὁ Guts-Muts διὰ τῶν συγγραφῶν του διήγειρε τὸν ἔρωτα τῶν συμπολιτῶν τοῦ πρὸς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Οὗτος εἰς τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Γυμναστικῆς του παρέλαβε τὰς ἀσκήσεις ἀπὸ τὰ συγγράμματα

τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μὴ γνωρίζον ὅμως ἐπαρκῶς τοὺς διέποντας τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν νόμους δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τὴν κατὰλληλὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν σκοπιμὸν κατὰ τὰς τῶν ἀσκήσεων. Ἐπέστησε δὲ τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὰς ἀγωνιστικὰς τῶν ἀρχαίων ἀσκήσεις, τὴν ἀναβίωσιν τῶν ὀπείων ἐπεζήτησεν.

Ἐκεῖνο ἔμως, τὸ ὅποion περισσότερον συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς γυμναστικῆς ἐν Γερμανίᾳ, ἦτο ὅτι ὅλοι οἱ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μαθήσει ἐξέχοντες ἄνδρες τῆς Γερμανίας ἠγωνίσθησαν πρὸς διάδοσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς γυμναστικῆς. Τὸ γερμανικὸν ἔθνος ἀνανεοῦται καὶ ἀκτιμώτερον προβάλλει διὰ τῶν ἀσκήσεων. Πανταχοῦ ἰδρύνονται σύλλογοι καὶ ἐταιρεῖαι γυμναστικαὶ καθὼς καὶ γυμναστικαὶ σχολαὶ καὶ βιβλιοθήκαι. Ἐκδίδονται ἐφημερίδες ἀφιερωμέναι ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἀσκήσεις, καὶ ἀμιλλα γεννᾶται μεταξὺ τῶν διαφόρων γερμανικῶν πόλεων πρὶς προαγωγὴν αὐτῶν καὶ ἐπίδειξιν πολιτῶν γενναίων, ἰσχυρῶν καὶ τελείων. Οἱ βασιλεῖς, οἱ πρίγκηπες, οἱ πρυτάνεις τῶν πανεπιστημίων, οἱ σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως ταύτης, τὰ δὲ πανεπιστήμια καὶ τὰ σχολεῖα γίνονται τὸ κέντρον τῆς ἀμίλλης, ὁ δὲ πόθος καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὴν ἀσκήσιν ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον.

Ἡ γυμναστικὴ καθίσταται ὑποχρεωτικὴ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα. Συγγραφαὶ ἐπὶ συγγραφῶν ἐξεδόθησαν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ αὐτῆς διεμορφώθη γυμναστικὸν σύστημα, τὸ ὅποion ἔστον ἦτο δυνατόν ἐτελειοποιήθη.

Ὁ Jahn, ἀπὸ ἀκραιφνῆ πατριωτισμὸν ὀρμώμενος, προσεπάθησε νὰ μορφώσῃ νέον σύστημα γυμναστικῆς, γερμανικόν, καθ' ὃ ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα ἦτο ἡ εἰς τὸ ἔπακρον ἀνάπτυξις τῆς σωματικῆς ὑπεροχῆς.

2) Αἱ ἀσκήσεις τοῦ συστήματος.

Ὁ Jahn ἀφῆκε τὴν θύραν ἀνοιχτὴν εἰς τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀκρεσχίαν. Ἡ ἰδέα τῆς ἀναπτύξεως τῆς σωματικῆς ὑπεροχῆς ἐνίσχυσε πολὺ τὸν ὑπέρμετρον ἀθλητισμὸν ὃχι μόνον εἰς τὰς ἀγωνιστικὰς ἀσκήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐφευρεθέντα ὑπ' αὐτοῦ γυμναστικὰ ὄργανα, τὸ μονόζυγον καὶ τὸ δίζυγον. Ἡ μονομερὴς ἀσκήσις, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ κατὰ χροῖας ἀπολύγει πάντοτε εἰς ἐπίδειξιν κτηνώδη καὶ ἀχθοφορικὴν ρωμαλεότητα καὶ σχοινοβατικὴν καὶ κυδιστικὴν δεξιότητα.

Ἡ ἀγαθὴ τοῦ σώματος διάπλασις ἐπιφέρει συμμετρικὴν διάπλασιν τῶν ψυχικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ τὰ εἰσχυθέντα στοιχεῖα εἰς τὴν γερμανικὴν γυμναστικὴν καταστρέφουν καὶ τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν συμμετρίαν τὴν ὑπάρχουσαν φυσικῶς μεταξὺ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

Ὁ Spiess ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀσκήσεων, τὰς ὁποίας οἱ δύο προκατόχοι αὐτοῦ, δηλαδή ὁ Guts-Muts καὶ ὁ Jahn, ἀνέγραψαν τὴν σχολικὴν γερμανικὴν γυμναστικὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεζήτησε νὰ περιορίσῃ τὰς ἀσκήσεις τοῦ μονοζύγου καὶ τοῦ διζύγου. Περιέλαθεν ὅμως εἰς τὴν γυμναστικὴν ταύτην τὰς ἐλευθέρως ἀσκήσεις, χωρὶς νὰ κατατάξῃ σκοπίμως αὐτάς καὶ ἐδημιούργησε χάριν ἐπιδείξεως τὰ διάφορα γυμναστικά συμπλέγματα. Τὸν περιορισμὸν τῶν ἀσκήσεων τοῦ μονοζύγου καὶ τοῦ διζύγου δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ, μὲ τὴν δημιουργίαν δὲ τῶν συμπλεγμάτων κατέστρεψε τὸν σκοπὸν τοῦ μαθήματος.

Οὕτω ἡ γυμναστικὴ διηρέθη εἰς **ἀνόργανον**, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἀσκήσεις ἐγίνοντο ἄνευ ὀργάνων διὰ διαφόρων κινήσεων τοῦ σώματος καὶ εἰς **ὀργανικὴν**, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἀσκήσεις ἐκτελοῦνται ἐπὶ ὀργάνων π. χ. τοῦ διζύγου, τοῦ μονοζύγου, τῆς δοκοῦ, τοῦ ἴστου, τῶν καλοβάθρων, τοῦ ξυλίνου ἵππου καὶ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς γεφύρας, δηλαδή κρίκων, τραπεζίου, σχοινίων, κλιμάκων κτλ.

Οἱ γερμανοὶ ἀνέπτυξαν καὶ ἐτελειοποιήσαν καὶ τὰς ἀγωνιστικὰς ἀσκήσεις, τὸν δρόμον, τὸ ἄλμα ἐπὶ κοντῷ, τὸ ἀκόντιον, τὸν δίσκον, τὸν λίθον, τὴν σφενδόνην, τὴν ἐλκυστίνδα, τὴν πρόωσιν, τὸ δρέπανον, τὰς κορύνας, τὴν ράβδον, τοὺς ἀλτήρας, τὴν ὀπλομαχητικὴν, τὴν ποδηλασίαν, τὴν ξιφασκίαν, καὶ τὴν ἵππασίαν. Ἐκάστη ἀσκήσις τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν σκοπεῖ τὴν ἀνάπτυξιν ὀρισμένου μέλους τοῦ σώματος καὶ ἔχει ἰδιαιτέραν ἐπίδρασιν εἰς τὴν υγείαν αὐτοῦ. Τὸ γερμανικὸν σύστημα διεδόθη ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην λόγῳ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν κρατῶν.

3. Τὰ ἀποτελέσματα.

Τὴν διδασκαλίαν τῆς γυμναστικῆς τοῦ γερμανικοῦ συστήματος ἀνελάμβανον οἱ ἐπιδίδοντες εἰς τὰς διαφόρους ἀσκήσεις, οἱ ἐκ φύσεως πεποικισμένοι ὑπὸ χαρισμάτων ρώμης καὶ ἐπιδεξιότητος. Καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι ἀμαθεῖς παρεξέτράπησαν τοῦ σκοποῦ τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς.

Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν δυσάρεστα. Τὸ σῶμα ἀντὶ νὰ ἀποκτήσῃ εὐεξίαν τινὰ, ἀπεναντίας ἐγένετο ἐπιρρεπὲς εἰς ἀσθενείας. Ὅλοι αἱ ἀσκήσεις τοῦ συστήματος τούτου περιορίζουν καὶ ἐμποδίζουν τὴν ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν διαφόρων ὀργάνων. Οἱ γυμναζόμενοι μὲ τὸ σύστημα τοῦτο ὄχι μόνον παθήσεις τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἀπέκτων, ἀλλὰ καὶ βραχύβιοι καὶ ἐλαστοὶ ἀπέθνησκον. Καὶ αὐτὸς ὁ Spiess ἀπέθανε φθισικός.

Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἐντάσεως τῶν συστολῶν τῶν μυῶν χάνουν τὴν

ἐλαστικότητα αὐτῶν τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ δὲν δύναται νὰ ἀνθέξουν εἰς τὸν βιωτικὸν ἀγῶνα. Ἡ χρησιμοποίησις πολλῆς δυνάμεως ἐπιτυχάνει μᾶλλον τὴν ἐπιτόπιον ἀνάπτυξιν τοῦ μυὸς ἀδιαφοροῦσα περὶ τῶν γενικῶν ἀποτελεσμάτων. Ἐκτὸς τούτου ἡ τοιαύτη γυμναστικὴ εἶναι προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς φύσεως προικισθέντας μὲ ὅλα τὰ σωματικὰ προτερήματα.

Ἀπὸ δεκαετίας καὶ πλέον οἱ ἱατροὶ κατιδόντες τὰ ἐπιδιδάσκοντα ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου κατεδίκασαν αὐτό. Κατόπιν τοῦ καταδικασμοῦ τούτου οἱ γυμνασταὶ τοῦ τοιούτου συστήματος ἐζήτησαν νὰ προσανατολισθοῦν πρὸς τὰς τῆς ἐπιστήμης ἀρχάς. Εἰσήγαγον εἰς τὸ σύστημα τοῦτο τὰς ἀναπνευστικὰς ἀσκήσεις καὶ κατέταξαν τὰς ἀσκήσεις τοῦ συστήματος τούτου κατὰ βαθμολογικὴν σειρὰν, χωρὶς ἐννοεῖται νὰ ὑποδείξουν τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ μαθήματος ἀπὸ φυσιολογικῆς καὶ ἀνατομικῆς ἀπόψεως, συστήσαντες μόνον νὰ ἀρχίζουν καὶ νὰ τελειώνουν τὸ μάθημα μὲ ἐλαφρὰς ἀσκήσεις καὶ νὰ προηγῶνται αἱ ἀπλαῖ, νὰ ἔπονται δὲ αἱ σύνθετοι. Ἐχώρισαν μάλιστα ταύτας καὶ καθ' ἡλικίας καὶ τινες ὥρισαν τὰς μὲν ἐλευθέρως ἀσκήσεις διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν ἀστικῶν, τὰς δὲ ἐνοργάνους διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν Γυμνασίων. Διὰ δὲ τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν Ἀστικῶν ὥρισαν τὰς ἡμιοργανικὰς. Ἡμιοργανικὰς δὲ ἀσκήσεις ὠνόμασαν τὰς ἀσκήσεις τῶν φορητῶν ὀργάνων, δηλαδή κοντῶν, ἀλτήρων, ροπάλων, σχοινίων κ.τ.τ., ἐνοργάνους δὲ τὰς ἀσκήσεις τῶν ἐμπεπηγμένων ὀργάνων, δηλαδή διζύγου, μονοζύγου, ἵππου, κλιμάκων καὶ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς γεφύρας.

Καὶ πάλιν τὰ ἀποτελέσματα εἶνε ἐπιδιδάσκοντα, διότι διὰ τῶν ἀσκήσεων τοῦ συστήματος τούτου παρορῶνται τελείως τὰ γνωρίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, τὰ ὅποια προηγουμένως ἀνέφερον. Ἐξακολουθεῖ δὲ ὁ ἐπιστημονικὸς ἐν Εὐρώπῃ κόσμος νὰ καταδικάζῃ τὸ σύστημα τοῦτο. Ἦρχισαν δὲ τὰ ἔθνη, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ γερμανικοῦ ἐξαιρουμένου, νὰ ἐγκολπῶνται τὸ σουηδικὸν σύστημα, τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, δηλαδή τὸ ἐπιστημονικὸν τοιοῦτον. Δὲν εἶνε δὲ τὸ σουηδικὸν σύστημα ἡ γυμναστικὴ δι' ἐλευθέρων μόνον ἀσκήσεων ἀδιαφόρως λαμβανόμενων ἀπὸ εἰδικὰ βιβλία σουηδικοῦ συστήματος, ὅπως οἱ πλεῖστοι παρ' ἡμῶν γυμνασταὶ θέλουσι νὰ πιστεύωσιν, ἀλλὰ βαθμολογικὴ σειρὰ ἀσκήσεων, δι' ὧν ἀσκεῖται ὅλον τὸ σῶμα, ὅπως κατωτέρω θὰ ἴδωμεν.

Μ. Κ. ΚΑΛΥΒΟΠΟΥΛΟΣ

1. ΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Σημ. Συμμορφούμενοι πρὸς τὰς παρακλήσεις τῶν συναδέλφων, δημοσιεύομεν ἀπὸ τοῦ παρόντος φυλλαδίου τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχε κάμει ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ὁ ἐπιθεωρητὴς τῆς πρώτης παιδείας κ. Α. Ἀράπης κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος κατόπιν τῆς ὑπὸ τῆς Διδασκαλικῆς Ἐνώσεως ἐκφρασθείσης ἐπιθυμίας καὶ τῆς σχετικῆς πρὸς ταύτην ἀποφάσεως τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς.

Ἡ μητρικὴ γλῶσσα εἶνε τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει πάσας τὰς σκέψεις καὶ διανοήματα αὐτοῦ. Ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς Γλώσσης περιλαμβάνει ἀσκήσεις ἀποσκοπούσας, ὅπως ὁ μαθητὴς ἀναγινώσκη, γράφῃ καὶ ἐκφράζεται ὀρθῶς καὶ ἀκριβῶς. Τὰ τρία ταῦτα ἀντικείμενα πρέπει νὰ καλλιεργῶνται καὶ ἐνισχύωνται βαθμὴδὸν καὶ ἐν στενῷ συνδυασμῷ εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς Δημ. Σχολῆς. Οὗτος γενικῶς ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης.

Ἐν γένει εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ὅτι τὴν ὁδὸν, δι' ἧς ἐπικοινωνοῦμεν πρὸς πᾶν διδασκόμενον μάθημα καὶ διεξάγομεν αὐτό, ἀποτελεῖ ἡ μητρικὴ γλῶσσα. Ὅθεν πρέπει εὐλόγως πρὸς διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς νὰ καταβάλλωμεν πάντοτε ἰδιαίτερος συντόνους πρὸς τοῦτο προσπαθείας. Κατορθοῖ ὁ μαθητὴς ν' ἀναγινώσκη καὶ διατυποῖ πάντα τὰ διανοήματα αὐτοῦ προφορικῶς καὶ γραπτῶς; ἐπετέλεσε τὸ μέγα πρῶτον βῆμα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ γενικῶς, ἡ δὲ εὐλογία ἐν αὐτῇ θὰ εἶναι σὺν τῷ χρόνῳ δαψιλεσιτάτη.

Ἐπειδὴ ἡ μητρικὴ γλῶσσα κατὰ τὴν διδασκαλίαν οὐ μόνον πολυμερὲς εἶναι, ἀλλ' ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν καὶ ἰδιαίτεραν προσοχὴν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς τάξεις καὶ μάλιστα εἰς τὰς κατωτάτας, ἥτοι εἰς τὴν Β' καὶ κατ' ἑσχέρην εἰς τὴν Α', διὰ πάντα ταῦτα ἐπιβάλλεται νὰ ἐπισκοπήσωμεν ἰδιαίτερος τὸ πολυμερὲς τοῦτο τῆς μητρικῆς γλώσσης κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ μελετήσωμεν συνοπτικῶς κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς λόγους τοῖς ἀπαιτοῦντας τὴν ὅλως ἰδιαίτεραν προσοχὴν ἡμῶν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν αὐτῆς καὶ καθ' ὕλην καὶ κατὰ τάξεις.

Α'. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τάξις.

Εἰς τὰς τάξεις ταύτας πρέπει νὰ ἐνισχύωμεν ἰδιαίτερος τὰς προσπάθειας ἡμῶν, διότι ἐν αὐταῖς τίθενται, ὡς γνωστὸν, αἱ θεμελιώδεις βάσεις, δι' ὧν θὰ ἐξασφαλίσωμεν πᾶσαν πορείαν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐν γένει καὶ διότι ἡ ἀναγεγραμμένη ὕλη δι' αὐτάς καὶ ὁ τρόπος τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς εἶναι ἐν μέρει διάφορος τῶν ἄλλων τάξεων.

1. Ἡ πραγματογνωσία ἐν τῇ Α' καὶ τῇ Β' τάξει καὶ αἱ μετ' αὐτῆς στενῶς συνδεδεμέναι λεκτικαὶ ἀσκήσεις.

Προκειμένου περὶ πραγματογνωσίας πρὸ παντὸς ἄλλου προβάλλεται ἡ ἀκόλουθος ἐρώτησις. Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν πραγματογνωσίαν (ἐποπτευτικὴν μᾶλλον διδασκαλίαν) ὡς ἀρχὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἢ, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἰδιαίτερον ὅλως μάθημα ἐν τῇ Α' καὶ τῇ Β' τάξει; Ἡ δικαία ἀπαίτησις, ὅπως ἡ διδασκαλία διεξάγεται πάντοτε δι' ἐποπτειῶν, εἶναι ἀπὸ πολλοῦ γνωστὴ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Παιδαγωγίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ Pestalozzi ἀπετέλεσε τὴν ἀπαραίτητον θεμελιώδη ἀρχὴν πάσης διδασκαλίας. Ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία τῆς πραγματογνωσίας διεξάγεται δι' ἐποπτειῶν, πᾶσα δὲ διδασκαλία, ὡς προείπομεν, παντὸς μαθήματος, πρέπει νὰ διεξάγεται ἐπιβεβλημένως ἐποπτευτικῶς πάντοτε καὶ οὐχὶ ἀφηρημένως, εἶναι λίαν εὐνόητον, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς πραγματογνωσίας (ἐποπτευτικῆς διδασκαλίας) εἶναι καὶ παραμένει ἀρχή, δι' ἧς διεξάγεται πᾶσα διδασκαλία ἐν τῇ Σχολῇ.

Ἡ ἀναγραφή ἐν τῷ προγράμματι τοῦ ἀναγκαίου ὕλικου διὰ τὴν Α' καὶ τὴν Β' τάξιν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «πραγματογνωσία» παρεπλήρησε καὶ παραπληρῶ εἰσέτι πολλοὺς θεωροῦντας καὶ πιστεύοντας ἀμετατρέπτως, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὁρίζεται ἰδιαίτερον μάθημα ἐν αὐτῷ, οὕτω δὲ ἡ διεξαγωγὴ τοῦ ἀναγεγραμμένου ὕλικου γίνεται ὅλως αὐτοτελῶς καὶ καλλιεργεῖται πολλάκις ἀδιαφόρως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα μὲν τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ προγράμματι μαθημάτων ὀφείλουν τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν εἰς αὐτὸ τὸ δι' αὐτὰ σχετικὸν ὕλικον πρὸς διδασκαλίαν (θρησκευτικά, ἱστορία, φυσιογνωσία), ἄλλα δὲ εἰς τὴν καταβαλλομένην ἐνέργειαν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ δι' αὐτὰ ὕλικου (ἰχνογραφία, ῥηθική, γυμναστική). Τὸ ὕλικόν ὅμως τῆς πραγματογνωσίας ἀπορρέον πάντοτε ἀπὸ τῆς γενετείρας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν καὶ ἐν γένει ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἀφορᾷ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι πραγματογνωστικὴ νὰ ἐρείδεται δηλαδὴ ἐπὶ ἐποπτειῶν πάντοτε. Διὰ ταῦτα εὐλόγως πλεῖστοι, ἂν μὴ πάντες, τῶν ἐξόχων παιδαγωγῶν συνιστοῦσι τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διὰ τὴν πραγματογνωσίαν ὕλικου ἐν στενῷ συνδυασμῷ μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς ἐκλέγοντες πρὸς τοῦτο ἀντικείμενα ἀπορρέοντα ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ περιβάλλοντος τὸν μαθητὴν, ταῦτα δὲ ἐπεξεργάζεται ὁ διδάσκαλος πρὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς. Εὐνόητον ὅτι οὐδεμία ὥρα ἰδιαίτερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁρίζεται ἐν τῷ προγράμματι πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ὀριζομένου διὰ τὴν πραγματογνωσίαν ὕλικου τούτου. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπιβάλλεται γενικῶς καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ἐφαρμόζηται καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς τύπους τῆς

Δημ. Σχολῆς, ἰδίᾳ τοῦ Β' καὶ Γ' τύπου καὶ εἰς τὰς μὴ πλήρεις Δημ. Σχολὰς ἐκ δύο, τριῶν, τεσσάρων καὶ πέντε τάξεων μὲ ἓνα πολλάκις διδάσκαλον. Καὶ οἱ λόγοι εὐνόητοι· ἐξοικονόμησις δηλαδὴ χρόνου καὶ ἀποτελεσματικωτέρα διεξαγωγή.

Φρονοῦμεν, ὅτι ἡ εἰδικὴ ἐπὶ τοῦ προγράμματος Ἐπιτροπὴ ὀφείλει νὰ λάβῃ ἐν ὅψει πάντα ταῦτα καὶ ἀναγράφουσα ἐν αὐτῷ τὸ διὰ τὴν πραγματογνωσίαν πρόσφορον ὑλικὸν ν' ἀρήσῃ τελείαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς κ. κ. διδασκάλους κατὰ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ καὶ διευκολύνῃ μάλιστα αὐτούς, ὅπως στενῶς συνδέοντες οὗτοι τὴν πραγματογνωσίαν μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ μετ' αὐτῆς τῆς ἱχνογραφίας, ὥδικῆς καὶ γυμναστικῆς ἐξασφαλίζουν ἐπαρκῆ χρόνον καὶ διεξάγωσι τὸ δι' αὐτὴν ὑλικὸν λυσιτελεῶς.

Ἀνάπτυξις τοῦ ζητήματος τούτου ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ἐὰν δηλαδὴ ἡ πραγματογνωσία πρέπει νὰ διεξάγῃται ὡς ἰδιαίτερον μάθημα ἢ νὰ θεωρεῖται γενικῶς ὡς ὅρχη καὶ οὕτω συνδέηται μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς, τοῦτο ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ εἰσέτι θέμα παιδαγωγικὸν σπουδαιότατον, τὸ ὁποῖον τό γε νῦν τελείως παρέλκει. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς σήμερον χρόνους ἡ φωνὴ τῶν ὑπὲρ τῆς αὐτοτελοῦς διεξαγωγῆς τῆς πραγματογνωσίας ἔχασε τὴν δι' ἐπιχειρημάτων ἰσχὺν καὶ δ' ναμὶν αὐτῆς. Ἡμεῖς ἀνεπιφυλάκτως θεωροῦμεν τὴν πραγματογνωσίαν (ἐποπτευτικὴν διδασκαλίαν) ὡς ἀρχὴν καὶ κηρυσσόμεθα ὑπὲρ τοῦ στενοῦ συνδέσμου αὐτῆς μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς καὶ παντὸς ἄλλου σχετικοῦ, ὡς ὑπεδείχθη. Κατ' ἀκολουθίαν εἶνε εὐλογον καὶ ἐπ' ἀνάγκης τὸ ἀλφαβητάριον τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν προτύπων λέξεων πρὸς διδασκαλίαν τῶν διαφόρων γραμμάτων νὰ περιέχῃ ἀντικείμενα προσετὰ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἐπιστατῶν παίδων ἀπορρέοντα κατὰ τὸ δυνατόν ἀπὸ τοῦ ἀναγεγραμμένου ὑλικοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῆς πραγματογνωσίας.

Καταβαλλομένης τῆς ἀπαραίτητον μερίμνης καὶ προσοχῆς, τοῦτο κατορθοῦται. Οὕτω δὲ ἀνάγνωσις καὶ γραφὴ καὶ πραγματογνωσία, καί, κατὰ τὸ δυνατόν, ὥδική, ἱχνογραφία καὶ γυμναστικὴ ἑναρμονιζόμενα θὰ διεξάγονται ὁμαλῶς καὶ ἐποικοδομητικῶς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς πραγματογνωσίας γενικῶς.

α') Σκοπὸς τῆς πραγματογνωσίας

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς πραγματογνωσίας εἴτε ὡς ἰδιαίτερου μαθήματος διεξαγομένης εἴτε στενῶς συνδεομένης μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς, εἶναι ἐπ' ἀνάγκης, ὡς ὑπεδείξαμεν, τὰ πρὸς ἐπεξεργασίαν ἀντικείμενα ν' ἀπορρέωσιν ἀπὸ τοῦ κύκλου τοῦ περιβάλλοντος τὸν μαθητὴν.

Ὡς γνωστὸν ὁ κύκλος τῶν παραστάσεων τοῦ παιδὸς εἶνε πενιχρότα

τος, πλεῖστοι δὲ τούτων εἶνε ψευδεῖς. Οὗτος ἤκουσεν ἀληθῶς περὶ πολλῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δὲν εἶδεν αὐτά, ἢ εἶδε μὲν αὐτά, ἀλλὰ δὲν εἶδε καὶ παρετήρησεν αὐτὰ ἐπισταμένως καὶ σαφῶς.

Διὰ πάντα ταῦτα εἶναι καλὸν καὶ ἐπ' ἀνάγκης τὰ πρὸς ἐπεξεργασίαν ἀντικείμενα νὰ προβάλλωνται πρὸ αὐτοῦ αὐτούσια, εἰ δυνατόν, ἢ ἐλλείψει τούτων τ' ἀνάλογα ἀπεικονίσματα αὐτῶν καλλιτεχνικώτατα καὶ μεγάλου μεγέθους οὕτως, ὥστε ὁ διδάσκαλος ἐπεξεργαζόμενος αὐτὰ νὰ δύναται νὰ διορθώῃ τὰς ἐσφαλμένας παραστάσεις καὶ πλουτίσῃ αὐτὸς διὰ νέων. Ὑψφ πλουσιώτερος εἶνε ὁ κύκλος τῶν παραστάσεων τοῦ παιδὸς, τόσφ πλουσιωτέρα καὶ κανονικωτέρα πρὸς ἀναγκαίαν ἀπόκτησιν αὐτῶν διὰ τῶν ἀπαραιτήτων λεκτικῶν ἀσκήσεων εἶναι ἡ δύναμις τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

Ὁ παῖς δὲν πρέπει νὰ βλέπῃ ἀπλῶς τὰ προσαγόμενα ἀντικείμενα, διότι μετὰ τὴν φυσικὴν πρώτην ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν χάνει τοῦ λοιποῦ πᾶν ἐνδιαφέρον δι' αὐτά, ἀλλὰ νὰ βλέπῃ αὐτὰ καὶ παρατηρῇ ἐπισταμένως, γίνῃται δὲ ἐπιμελεμένη ἐπισκόπησις τῶν γνωρισμάτων αὐτῶν καὶ οὕτως ἀποκτῶνται ἀσφαλεῖς γνώσεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνισχύεται καὶ τὸ ἀπαραίτητον διὰ πᾶσαν ἐν γένει διδασκαλίαν παρατηρητικὸν αὐτοῦ. Μετὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀντικειμένων τούτων συνδέονται στενῶς καὶ παιδικὰ ποιήματα καὶ μῦθοι κατάλληλοι. Διὰ τούτων καθίσταται τὸ διδαχθὲν ἀναφαίρετον κτῆμα. Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ σκοποῦ.

β'). Ὑλὴ τῆς πραγματογνωσίας

Αὕτη ἀναγράφεται ἐν τῷ προγράμματι διὰ τὴν Α' καὶ τὴν Β' τάξιν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τάξει πρέπει γενικῶς νὰ ὀρίζηται οὕτως, ὥστε ἢ κατ' αὐτὴν πορεία ν' ἀρχῇται ἐκ τοῦ ἐγγύς καὶ γνωστοῦ πρὸς τὸ ἀπώτερον καὶ ἄγνωστον, περιλαμβάνει δὲ κατ' ἀκολουθίαν τὰ ἑξῆς ἀντικείμενα· παράδοσιν, σχολήν, κατοικίαν, αὐλήν, κῆπον, πόλιν, χωρίον, ἀγρὸν, λειμῶνα, δάσος καὶ τινα ζῶα καὶ πέρα τοῦ περιβάλλοντος τὸν μαθητὴν κύκλον, π.χ. θλώπεκα, λύκον, κοῦκον, χελιδόνα, ἔφ' ὅσον ἢ παιδικὴ φαντασία ἐνησχολήθη ἤδη περὶ αὐτῶν διὰ τῶν διαφόρων μύθων ἢ καὶ παρετήρησεν αὐτὰ ἢ αὐτούσια ἢ ἐν εἰκόνι. Ἐν δὲ τῇ Β' τάξει ἐπεξεργαζόμεθα τὰς τέσσαρας ἐποχὰς τοῦ ἔτους καὶ ἐν γένει τὰ μετ' αὐτῶν στενῶς συνδεόμενα ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ μαθητὴς ἐκδηλοῖ μεγάλην ἀγάπην καὶ ἀμετάπτωτον ἐνδιαφέρον· π.χ. περὶ καλλιέργειας τῶν ἀγρῶν, περὶ ῥόδου κατὰ τὴν ἀνοιξιν, περὶ θερισμοῦ κατὰ τὸ θέρος, περὶ τρυγητοῦ κατὰ τὸ φθινόπωρον, περὶ χιόνος κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ πλείστων ἄλλων σχετικῶν καὶ παραπλητίων. Ὁ Amos Komenius ἐνησχολήθη σπουδαίως μὲ τὴν ἀπαίτησιν, ὅπως αἱ ἐποπεῖαι ἀποτελέσωσι θεμελιώδη βάσιν πάσης διδασκαλίας. «Οἱ ἄνθρωποι, λέγει, πρέπει νὰ καθοδηγῶνται

ὅπως τὴν σοφίαν αὐτῶν ἀντῶσιν οὐχὶ ἐκ τῶν βιβλίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων παρατηρήσεων αὐτῶν περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, περὶ δρυὸς καὶ φηγοῦ, δηλαδὴ ὀφείλουσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ἐξετάζωσι καὶ γνωρίζωσι τὰ ἀντικείμενα καὶ οὐχὶ ἐκ ξένων σχετικῶν παρατηρήσεων καὶ μαρτυριῶν. Τὰ ἀντικείμενα πρέπει νὰ προσάγονται ἀμεσώτατα εἰς τὰς αἰσθήσεις. Τὸ ὁρατὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, τὸ ἀκουστὸν εἰς τὰ ὦτα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὸ σύνολον τῶν γνώσεων ἡμῶν πρέπει ν' ἀπορρέῃ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς περιγραφῆς! Ἐν γένει οἱ μαθηταὶ πρέπει δεξιῶς νὰ καθοδηγῶνται, ὅπως μεταχειρίζονται τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν ἀκριβῶς καὶ καταλλήλως.» Ὅθεν εὐλόγος ἡ ἀναγραφὴ τοῦ προειρημένου ὑλικοῦ διὰ τὴν πραγματογνωσίαν, διότι ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὰς συστάσεις τοῦ ἐξόχου τούτου παιδαγωγοῦ. Καὶ αὕτη κεφαλαιωδῶς ἡ ὕλη τῆς πραγματογνωσίας.

γ') Διεξαγωγή τοῦ ὑλικοῦ τῆς πραγματογνωσίας.

Πᾶσα ἐπεξεργασία παντὸς ἀντικειμένου πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ θεμελιώδη βάσιν καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ παιδὸς γλωσσικῶς. Τοῦτο εἶναι τοσοῦτον ἀπαραίτητον, ὅσῳ ὁ παῖς ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τῆς πραγματογνωσίας πρέπει νὰ ἐναποταμιεύῃ κανονικὰς καὶ σαφεῖς ἐποπτείας. Τοῦτο κατορθοῦται δι' ἀπλῆς καὶ ἀπερίττου παιδικῆς γλώσσης.

Τὸ ἀντικείμενον πρὸ πάσης ἄλλης ἐνάρξεως ἢ αὐτούσιον ἢ ἐν ἀνάγκῃ τὸ ἀπεικόνισμα αὐτὸ πρέπει νὰ προβάλληται ἢ ἀναρτᾶται ἐπὶ περιόπτου θέσεως, ὅπως οἱ μαθηταὶ παρατηρῶσιν αὐτὸ ἐπισταμένως. Δι' ὀλίγων συγκεκριμένων ἐρωτήσεων εἰσαγωγικῶς ἐξεγείρει ὁ διδάσκων τὸ ἐνδιαφέρον καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπ' αὐτοῦ. Πᾶν νέον πρὸς διδασκαλίαν ἀντικείμενον πρέπει ν' ἀποτελῇ ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν δι' ὀλίγων ἐρωτήσεων καθοδηγοῦνται οἱ παῖδες, ὅπως ἀπαντῶσι διὰ μικρῶν, αὐτοτελῶν καὶ συγκεκριμένων προτάσεων. Διὰ τούτων θὰ φανερώσῃ, τί εἶδόν εἰς τὸ πρὸ αὐτῶν ἀντικείμενον, ποῖα ἰδιαίτερα γνωρίσματα παρουσιάζει τοῦτο, ποῦ ταῦτα εὗρισκονται, ποῖαι αἱ ἐξ αὐτῶν βλάβαι καὶ ὠφέλειαι.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδῶν διὰ τὸ ἐπεξεργαζόμενον ἀντικείμενον ἐνισχύεται ἐπὶ μᾶλλον, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτοῦ συνδέεται ἄσμά τι ἢ μῦθος. Δι' αὐτῶν πλουτίζεται ὁ νοῦς, ζωογονεῖται ἡ φαντασία, ἐξεγείρεται τὸ ἐνδιαφέρον, διαπλάσσεται καὶ ἐδραιούται ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν. Ὅμιλοῦμεν πάντοτε περὶ αὐτουσίων ἀντικειμένων ἢ ἐλλείπει τούτων τῶν καλλιτεχνικῶν εἰκόνων αὐτῶν, διότι θεωροῦμεν τελείως ἀδύνατον τὴν διδασκαλίαν ἀνευ

τούτων. Εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, ἐνῶ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης οὐ μόνον αἱ παριστώσαι τὰ διάφορα ἀντικείμενα εἰκόνες εἶναι μεγάλου μεγέθους καὶ προῖόν τῶν καλυτέρων ζωγράφων, πρὸς δὲ τούτοις ἕκαστος τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἐν μικρῇ γραφίᾳ, ἀντίτυπον αὐτῆς καλλιτεχνικώτατον, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστας τῶν σχολῶν αὐτῆς ὁ ἡλεκτρικὸς προβολεὺς ἀποτελεῖ νῦν τὸ πρῶτιστον ἐποπτευτικὸν μέσον πρὸς καρποφόρον διδασκαλίαν, παρ' ἡμῖν δυστυχῶς σχεδὸν πανταχοῦ τὸ μάθημα τῆς πραγματογνωσίας διεξάγεται ἀποκλειστικῶς κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον, δηλαδή ἀπὸ στόματος διδασκόντων καὶ διδασκομένων. Περιττὸν ν' ἀναπτύξωμεν τὰ ἀπὸ τῆς τάσεως ταύτης λυπηρὰ ἀποτελέσματα.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν λείπουσιν καλλιτεχνικαὶ εἰκόνες. Ὅπου δὲ ὑπάρχουσι τοιαῦται χρησιμεύουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅπως ἐξωραΐζωσι μόνον τὰς παραδόσεις τῆς Σχολῆς ἢ (τοῦτο παρατηρήσαμεν εἰς τινὰ σχολὴν τῆς Πόλεως) ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὰς ὑάλους τῶν παραθύρων.

Συνεχίζοντες μετὰ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην ἀναγκαίαν παρεμβολὴν τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς ἐπιπροσθέτομεν, ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ δημιουργῇ καὶ ἐκκαθαίρῃ ταῦτοχρόνως τὰς ὑπαρχούσας παραστάσεις, ἐξωτερικεῦν αὐτὰς διὰ τοῦ πρὸς τοῦτο ὄργάνου τῆς γλώσσης εἰς περιεχόμενον γλωσσικῶν τύπων, ἐφ' ὅσον ἡ διὰ γλώσσης περιγραφὴ τοῦ σκοπούμενου ἀντικειμένου ἀπαιτεῖ τοῦτο, οἱ δὲ παῖδες ὀφείλουσι νὰ ἐκφράζωσιν, ἐρωτῶμενοι καταλλήλως, διὰ τῆς παιδικῆς αὐτῶν γλώσσης τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ἄλλως ἡ ἀπόκτησις τῶν παραστάσεων τούτων ἀποβαίνει ἀληθῆς μηχανισμός. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν διαφόρων ἀντικειμένων πρέπει νὰ βαίνωμεν μετὰ περισκέψεως. Πολλὰκις ὁ διδάσκαλος ἐρωτῶν τοὺς παῖδας ἀπατᾶται νομίζων, ὅτι οὗτοι δὲν ἔχουσι παράστασιν τῶν προβαλλομένων ἀντικειμένων, διότι ἄδυνατοῦσι νὰ διατυπώσωσιν αὐτήν. Ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παρέρχεται ἄδιαφόρος τὸν ἐρωτῶμενον καὶ ἀποτείνεται πρὸς ἄλλον παῖδα καθοδηγῶν ὅμως αὐτὸν δεξιῶς καὶ ἀβιάστως παύεται περὶ τῆς ἐπάτης αὐτοῦ ταύτης. Ἡ μετὰ περισκέψεως συνιστωμένη πορεία ἐξασφαλίζει τελείως τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν παιδῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ καλλιεργεῖ ἀφαντάστως τὸ ἀπαραίτητον ἐνδιαφέρον αὐτοῦ.

Ἡ διδασκαλία πάλιν τῶν διαφόρων τούτων τύπων τῆς γλώσσης ἐνισχύεται καὶ ἀποβαίνει λυσιτελὴς ἐκεῖ, ὅπου συνδέεται αὕτη μετὰ σκοπίμου καὶ συστηματικῆς ἐποπτευτικῆς διδασκαλίας. Διὰ τοῦ διπλοῦ τούτου τρόπου τῆς διεξαγωγῆς παντὸς σχετικοῦ ἀντικειμένου κατορθοῦμεν ἄφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ πλουτισμὸν τῶν παραστάσεων, ἀφ' ἑτέρου

δὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς γλώσσης. Ἐν ὀλίγαις λέξεσι πραγματογνωσῶν καὶ λεκτικαὶ ἀσκήσεις ἀποτελοῦσι κρῖνον καὶ ἄλυσον ἀδιάσπαστον, εἶνε δὲ ἐπ' ἀνάγκης ν' ἀναλογισθῶμεν, ὅτι διὰ πάντων τούτων εἰς τὴν Σχολὴν φοιτῶντες παῖδες παρασκευάζονται ὁμαλῶς, ὅπως ἀποδεχθῶσιν εὐχερῶς τοῦ λοιποῦ πᾶσαν συστηματικὴν ἐργασίαν ἐν τῇ Σχολῇ. Καὶ ταῦτα ἐν συνόψει περὶ τοῦ σκοποῦ, τῆς ὕλης καὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῆς πραγματογνωσίας.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγονται τὰ ἀκόλουθα συγκεκριμένα συμπεράσματα.

1) Πραγματογνωσία (ἐποπτικὴ κυρίως διδασκαλία) εἶνε ἀρχὴ ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν πάσης ἐν τῇ Σχολῇ διδασκαλίας.

2) Σκοπὸς τῆς πραγματογνωσίας εἶναι ἡ ἐκκαθάρισις τῶν ψευδῶν παραστάσεων τοῦ παιδὸς καὶ ἡ διὰ νέων τοιούτων ἐνίσχυσις τοῦ πενιχροῦ κύκλου αὐτῶν, ἡ διάπλασις καὶ ἐνίσχυσις τῆς γλώσσης τοῦ παιδὸς διὰ λεκτικῶν ἀσκήσεων καὶ τέλος διὰ πάντων τούτων ἡ δέουσα καὶ ἡ ἀπαραίτητος προπαρασκευὴ πρὸς ὁμαλὴν καὶ εὐχερῆ ἀποδοχὴν τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν κυρίως τῆς Α' τάξεως πάσης ἐν τῇ Σχολῇ διδασκαλίας.

3) Ἡ πραγματογνωσία γενικῶς πρέπει νὰ συνοδεύηται μετὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν καὶ μετὰ τῆς ψῆφικῆς, ἰχνογραφίας καὶ γυμναστικῆς, ὅσον ἀφορᾷ καὶ εἰς πάντας τοὺς τύπους τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Β' καὶ Γ' καὶ εἰς τὰς μὴ πλήρεις Δημ. Σχολὰς πρὸς ἐξοικονόμησιν χρόνου καὶ λυσιτελεῖ διεξαγωγὴν αὐτῆς.

4) Διὰ τῆς πραγματογνωσίας ἐνισχύεται τὸ παρατηρητικόν, καὶ ζωογονεῖται ἡ φαντασία, ἐξεγείρεται τὸ ἐνδιαφέρον, πλουτίζεται ὁ νοῦς καὶ διαπλάττεται ἡ καρδιά καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ χαρακτήρ τοῦ παιδός.

5) Πρὸς ἐνίσχυσιν ταῦ ἐπιδιωκόμενου γενικῶς ὑπὸ τῆς πραγματογνωσίας σκοπεῖ τὸ Ἀλφαβητάριον τοῦλάχιστον πρέπει νὰ περιέχῃ τοιαύτας πρωτύπους λέξεις, ὥστε ν' ἀνταποκρίνονται αὗται κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν πραγματογνωσίαν ὕλικου, τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς.

6) Τὸ διὰ τὴν πραγματογνωσίαν ὕλικόν πρέπει ν' ἀπορρῇ πάντοτε ἀπὸ τοῦ ἐπαπεινετικοῦ κύκλου τοῦ περιβάλλοντος τὸν παῖδα.

7) Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σκοποῦ τῆς πραγματογνωσίας εἶναι καλὸν καὶ ἐποικοδομητικὸν νὰ συνδέηται αὕτη μετὰ τινος προσφόρου μύθου καὶ ἔσματος σχετικῶν πάντοτε πρὸς τὸ ἐπεξεργαζόμενον ἀντικείμενον.

8) Πραγματογνωσία (ἐποπτευτικὴ διδασκαλία) καὶ λεκτικαὶ ἀσκήσεις ἀποτελοῦσι κρῖνον καὶ ἄλυσιν ἀδιάσπαστον.

9) Ὁ διδάσκαλος ἐγκατεργῶν πρέπει νὰ ἐξακριβοῖ, ἐὰν οἱ παῖδες δὲν ἔχουν ἀληθῶς παράστασιν τοῦ προβαλλομένου ἀντικειμένου καὶ οὐχὶ μετὰ τὴν πρώτην ἐρώτησιν καὶ τὴν μὴ δέουσαν ἀπάντησιν νὰ παρέρχηται ἀδιαφόρως τὸν ἐρωτώμενον παῖδα καὶ ν' ἀποτείνεται πρὸς ἄλλον. Πολλάκις ὁ διδάσκαλος πλανᾶται, διότι οἱ μαθηταὶ ἔχουσι μὲν ἐνίοτε παραστάσεις τῶν προβαλλομένων ἀντικειμένων, ἀλλ' ἀδυνατοῦσι νὰ διατυπώσωσιν αὐτάς. Τοῦτο πρέπει νὰ ἐφελκῇ σπουδαίως τὴν προσοχὴν τοῦ διδασκάλου κατὰ τὴν διεξαγωγὴν καὶ

10) Ἐπιβάλλεται, ὅπως τὸ ἐπεξεργαζόμενον ἀντικείμενον προβάλλεται, εἰ δυνατόν, αὐτούσιον, καὶ ἐν ἐλλείψει τούτου τὸ ἀπεικόνισμα αὐτοῦ, οὐδέποτε δὲ ἡ διδασκαλία νὰ διεξάγῃται ἀπὸ στόματος μόνον διδασκόντων καὶ διδασκομένων.

Σημείωσις. Προκειμένου περὶ πραγματογνωσίας ἐν τοῖς καθέκαστα ὁ βουλόμενος δύναται νὰ συμβουλευθῇ τὸ πρὸς τοῦτο εἰδικόν ἔργον ἱμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἐγχειρίδιον πραγματογνωσίας*» συνταχθέν πρὸς χρῆσιν τῶν κ.κ. διδασκάλων. Ἐν αὐτῷ πλὴν τῶν ἄλλων παρέχεται πᾶσα ἡ ἀναγκαία ὕλη διὰ τὴν Α' καὶ τὴν Α' τάξιν ἐν ὑποδειγματικαῖς διδασκαλίαις. Ἀφοῦ προοιμιαζόμενοι ὑπεσχέθημεν κατηγορηματικῶς, ὅτι λόγοι καὶ πράγματα κατὰ τὴν διεξαγωγὴν θὰ βαίνωσιν ἐκ παραλλήλου, δηλαδὴ θὰ συνοδεύωνται οὗτοι καὶ ὑπὸ ἀναλόγων ὑποδειγματικῶν διδασκαλιῶν, νομίζομεν ὅπως περιττόν, ὅπως ἐκλέγοντες ἀντικείμενόν τι τῶν ἐπεξεργαζομένων ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐγχειριδίῳ παραθέσωμεν αὐτὸ ἐνταῦθα.

Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α' Κλάδοι τῆς στοιχειώδους γλωσσικῆς διδασκαλίας

Ἡ ὅλη γλωσσικὴ διδασκαλία ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ διακλαδίζεται εἰς διαφόρους κλάδους.

1. Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδίου ἀρχίζει μὲ αἰσθητὰς ἀντιλήψεις τῶν ἐν τῇ πατρίῳ χώρᾳ ἀπαντώντων ἀντικειμένων καὶ μὲ ἀπλουστάτας λεκτικὰς ἀσκήσεις, τὰς ὁποίας ὁ διδάσκαλος κάμνει ἐπὶ τῶν περιστοιχούντων ἀντικειμένων. Ἐντεῦθεν τὸ σχολεῖον ὀφείλει πρὸ παντός νὰ διδάξῃ τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον φοιτᾷ εἰς αὐτό, ὅπως *γινώσκῃ* τὰ πέραξ ἀντικείμενα, τὰς ιδιότητας καὶ λειτουργίας αὐτῶν, *ὁρθῶς ὀνομάζῃ* ταῦτα καὶ ὁρθῶς *ὁμιλῇ* περὶ αὐτῶν. Τοῦτο ἤθελεν ὁ Pestalozzi, κατὰ τὸν ὁποῖον πᾶσα διδασκαλία δεόν νὰ ἀρχίῃ *διὰ τῆς ἐποπτείας* καὶ ἐκ τῆς

ἐποπτείας νὰ προβαίνει εἰς τὴν *ὀνομασίαν* ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πράγμα-
τος νὰ προχωρῇ εἰς τὴν *ὀνομασίαν τῶν ἰδιοτήτων* τ. ἔ. εἰς τὴν περι-
γραφὴν καὶ ἐκ τῆς σαφοῦς περιγραφῆς νὰ ἀναπτύσσεται τέλος ἡ *ἐννοια*.
Ἡ *πρώτη ἄρα περὶ πραγμάτων καὶ γλώσσης διδασκαλία* εἶναι ἡ οὕτω
καλουμένη *ἐποπτικὴ διδασκαλία* ἢ *πραγματογνώσις*.

2. Ἐτερον σπουδαιότατον μέσον διὰ τὴν γλωσσικὴν μόρφωσιν τοῦ
παιδίου εἶναι ἡ *τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν*. Περὶ τῆς ἀναγνώσεως ὁ Diesterweg
λέγει, ὅτι «ὥς πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν αὕτη ὑποχωρεῖ
μόνον εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ βίου τ. ἔ. εἰς τὴν ἄμεσον ἀμοιβαίαν ἐπίδρα-
σιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τοῦ ζῶντος πα-
ραδείγματος.» Ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ὠφε-
λεῖται μόνον ὁ δυνάμενος νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ πολλάκις οὐδὲν ἄλλο μέ-
σον ἔχει τις πρὸς πνευματικὴν τροφήν ἢ τὴν ἀνάγνωσιν.

3. Ἀλλὰ τὸ παιδίον πρέπει νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ *γράφῃ ὀρθῶς* τὴν
μητρικὴν του γλῶσσαν. Ὁ Diesterweg ἀπαιτεῖ παρ' ἐκάστου σχολείου
τοῦλάχιστον τὰ ἑξῆς. «Ἐκαστον παιδίον ὀφείλει νὰ ἐκμάθῃ πρακτικῶς
τοὺς κανόνες τῆς ὀρθογραφίας, τ. ἔ. οὐχὶ νὰ τοὺς ἀποδίδῃ ἐκ στήθους,
ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐφαρμόζῃ, δηλαδή νὰ γράφῃ ἀπταιστως. Σχολεῖον τὸ ὁ-
ποῖον δὲν κατορθώνει τοῦτο, εἶναι ἄθλιον. Ἀπαιτοῦνται λοιπὸν παρ'
ἐκάστου σχολείου ὀρθογραφία καὶ μικραὶ ἐκθέσεις ἐκ τοῦ πρακτικοῦ βίου».

4. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τέλος ὀφείλει νὰ δάξῃ καὶ *γραμματικὴν*.
Ἐὰν πρέπη καὶ δύναται νὰ εἶναι ἡ γραμματικὴ μάθημα τοῦ δημοτικοῦ
σχολείου, πολλὴ φιλονικία ἀπὸ ἐτῶν ὑφίσταται μεταξὺ τῶν παιδαγω-
γῶν. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐχύθη ἀνωφελῶς πολλὴ χολή ὑπὲρ καὶ
κατ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐν εἶναι τὸ τελικόν ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος, ὅτι δὲν
δυνάμεθα ν' ἀποσκορακίσωμεν τὴν γραμματικὴν ἀπὸ τὸ δημοτικὸν scho-
λεῖον. Ὅστις θέλει νὰ ἐκθέτῃ τὰς σκέψεις του ἐν ὁρισμένῃ μορφῇ γρα-
πτῶς, ὀφείλει νὰ γνωρίῃ καλῶς τοὺς *γλωσσικοὺς νόμους*, καὶ ὅστις θέ-
λει νὰ φέρῃ εἰς πέρας θέμα τι, ὀφείλει διὰ γραμματικῶν γνώσεων νὰ
ἔχῃ ἐξυψωμένον τὸ ἀόριστον γλωσσικόν του συναίσθημα εἰς σαφῇ γλωσ-
σικὴν συνείδησιν. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ ὀρθογραφία πολλαπλῶς στηρί-
ζεται ἐπὶ τῆς γραμματικῆς, διότι ἄνκαι ἀποκτᾶται ἐν μέρει διὰ μιμή-
σεως καὶ ἑξέως, ἐν τούτοις ἐκεῖνος μόνον ὀρθογραφεῖ ἀσφαλῶς, ὅστις
γνωρίζει τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐδράζεται ἡ γραφὴ τῶν λέξεων. Τὰς βάσεις
δὲ ταύτας διδάσκει μόνον ἡ γραμματικὴ,

Παρατρέχοντες τοὺς τρεῖς πρώτους κλάδους τῆς γλωσσικῆς διδασκα-
λίας, εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον θὰ ἴδωμεν, πῶς σὺν τῷ χρόνῳ διεμορ-
φώθη τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, θὰ μάθωμεν

δηλαδή, ἂν πρέπη νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπιστημονικὴν γραμμα-
τικὴν συντεταγμένην κατὰ τὴν Sprachdenk-hre τοῦ Βούρστ ἢ συγκεν-
τρωτικὴν τινὰ λεγομένην διδασκαλίαν συνδεδεμένην πρὸς τὸ ἀναγνωσμα-
τάριον ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ μορφῇ.

Β' Ἱστορία τῆς μεθοδικῆς τῆς γραμματικῆς

Τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς πέντε κύριαι φάσεις διεκρίθησαν,
αἵτινες κατὰ τὰ ἰδιάζοντα αὐτῶν χαρακτηριστικὰ δύνανται νὰ διαιρεθοῦν
ὡς ἑξῆς.

1. Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία συνίστατο ἐκ *γραμματικῶν ἀφορι-
σμῶν*, οἵτινες ἀπεμνημονεύοντο. Ἀντιπρόσωποι Jekelsammer, Fel-
biger, Fiedler.

2. Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία ἐδίδε τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς
συστηματικῶς τεταγμένους κατ' ἐν σχετικῇ τελειότητι, μετὰ πολλῶν ὁσκή-
σεων πρὸς γραπτὴν λύσιν. Ἀντιπρόσωποι Heinsius, Diesterweg,
Scholz.

3. Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία διεμορφώθη εἰς *ἐπιστημονικὴν γραμ-
ματικὴν*, εἰς *γλωσσικὴν λογικὴν*. Ἡ μέθοδος ἦτο ἀναλυτικοσυνθετικὴ
μετὰ πολλῶν θεμάτων πρὸς λύσιν. Ἀντιπρόσωποι Becker, Wurst, Hon-
camp.

4. Ἡ γραμματικὴ ἀπώλεσε τὴν αὐθυπαξίαν της, συμπεριελήφθη
εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐδεσμεύθη εἰς τὸ ἀναγνωσματάριον.
Τὸν νέον τοῦτον τρόπον τῆς διδασκαλίας ὠνόμασαν *συγκεντρωτικὴν* ἢ
συγκεντροῦσαν, συνδέουσαν ἢ *συνδεδεμένην* γλωσσικὴν μέθοδον. Ἀν-
τιπρόσωποι Otto, Kellner, Morf, Kehr.

5. Αἱ ἐλλείψεις τῆς συγκεντρωτικῆς μεθόδου ἐπέφερον ἐσχάτως τὴν
ἀποκέντρωσιν τ. ἔ. τὸν *ἀποχωρισμὸν* ἢ τὴν *ἀπομόνωσιν* τῆς γραμμα-
τικῆς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τοῦ ἀναγνωσματορίου, καὶ οὕτως ἐπεστρέ-
ψαμεν πάλιν εἰς τὴν *κεχωρισμένην* ἢ *λελυμένην* διδασκαλίαν τῆς γραμ-
ματικῆς.

Περὶ τῶν πέντε τούτων φάσεων τῆς μεθοδικῆς τῆς γραμματικῆς πα-
ρέχομεν τὰς δεούσας ἐξηγήσεις.

1. Ἡ πρώτη στοιχειώδης γραμματικὴ ἀνεφάνη, παρὰ γερμανοῖς, πρὸ
500 περίπου ἐτῶν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λουθήρου, οὐδόλως ὅμως ἐ-
χρησίμευσεν εἰς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίαν. Ἐν ἔτει 1522 ὁ Val-
lentin Ickelsammer ἐξέδωκε γραμματικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Teutsche
Grammatica». Τὸ βιβλίον εἶχε τὴν μετριόφρονα ἑκτασιν 40 φύλλων
εἰς 12ον. Δὲν ἦτο κυρίως γραμματικὴ, ἦσαν ψυχία γραμματικῆς. Τὸ περὶ
τῶν μερῶν τοῦ λόγου κεφάλαιον οὐδενὸς λόγου εἶναι ἄξιον, τὸ δὲ πλεῖ-

στον τοῦ βιβλίου πληροῖ ἡ περὶ ἀναγνώσεως διδασκαλία. Ἡ γραμματική αὕτη ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος ὅλων ἐκείνων τῶν γραμματικῶν, αἵτινες περιώριζον τὴν γλωσσικὴν διδασκαλίαν εἰς ἄθροισμά τι ὀρθογραφικῶν κανόνων μετὰ τινος διδασκαλίας περὶ λέξεων, κλίσεως καὶ παραγωγῆς, καὶ ταύτης πάλιν χάριν τῆς ὀρθογραφίας.

Ὑπὲρ τὰς δύο ἑκατονταετηρίδας ἡ μεθοδικὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἦτο ἴση καὶ τὸ μηδὲν· μόνον κατὰ τὰ τέλη τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος ἀναφαίνονται οἱ διδάσκοντες τὴν γραμματικὴν μεθοδικῶς.

Ὅνομαστίτεροι εἶναι

Johann Ignaz von Felbiger, ἡγούμενος ἐν Sagan. Οὗτος ἐξέδωκε τῷ 1779 «*Idiotisches und grammatisches Lehrbuch der deutschen Sprache*» εἶδος παιδαγωγικῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ πραγματεύεται καὶ περὶ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας. Τὸ βιβλίον ἐπὶ ἱκανὰς δεκαετηρίδας ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει. Ὁ Felbiger περιορίζει τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς εἰς τὴν γνῶσιν τῶν δέκα μερῶν τοῦ λόγου καὶ ταύτην, καθ' ὅσον ὑποβοηθεῖ τὴν ὀρθογραφίαν. Πρὸς διάκρισιν τῶν μερῶν τοῦ λόγου δίδει λίαν ἐξωτερικὰ καὶ ἀόριστα σημεῖα. Ἰδού μερικὰ παραδείγματα. «*Οὐσιαστικὸν εἶναι ἡ λέξις, πρὸ τῆς ὁποίας ἡμποροῦμεν νὰ θέσωμεν ἐν μόνον ἐκ τῶν ἄρθρων. Τούναντίον ἐπίθετον εἶναι ἐκεῖνο, πρὸ τοῦ ὁποίου ἡμποροῦμεν νὰ θέσωμεν καὶ τὰ τρία γένη τοῦ ἄρθρου. Ρῆμα εἶναι ἐκεῖνο, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡμποροῦμεν νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας, κτλ.*» «*Οὕτω προβαίνων ὁ διδάσκαλος θὰ καταστήσῃ ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ λόγου καταληπτὰ εἰς τοὺς μαθητὰς ἄνευ κόπου.*»

Ὁ F Fiedler ἔγραψε «*Grammatische Anleitung zum Gebrauch der deutschen Sprache*». Τὸ βιβλιάριον φέρει πρὸς τούτοις καὶ τὸν εἰδικὸν τίτλον· «*Σαφὴς διδασκαλία πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ὀρθογραφίας πάσης λέξεως*». Συμφώνως πρὸς τὸν τίτλον καὶ ὁ Fiedler ὑποτάσσει τὴν γραμματικὴν εἰς τὴν ὀρθογραφίαν. Αἱ περὶ τῶν δέκα μερῶν τοῦ λόγου διδασκαλίαι εἶναι ὅλως διψαλέαι, αἱ δὲ στροφαί, ἐν αἷς συνοψίζεται ἡ δεδομένη διδασκαλία, ὑπερβαλλόντως πεῖσιν. Παραθέτομεν δύο ἐξ αὐτῶν.

1, Dasseble Hauptwort stets zu hoeren,
das will mir gar nicht in den Sinn :
Man kann's Jedoch sehr oft entbehren,
stellt man dafuer ein *Fuerwort* hin.

2. Zusammenfuegt ein Bindewort
den Satz mit Satz das Wort mit Wort,
und ist solch' Woertchen gleich sehr Klein,
soll diess doch stets mein Merkmal sein.

2. Ὁ Engeliien χαρακτηρίζει τοὺς γραμματικούς, οἵτινες ἀφῆκον ἐποχήν, δηλαδὴ (Heinsius) Diesterweg - Scholz, (Becker) Vurst-Honcamp καὶ Otto Kellner ὡς ἐξῆς. Οἱ πρῶτοι ἐτόνισαν λίαν τὴν ἄσκησιν, οἱ ἄλλοι τὴν γνῶσιν καὶ οἱ τρίτοι τὴν ἐποπτεῖαν. Καὶ ταῦτα μὲν προεσαγωγικῶς, τῶρα δὲ μεταβαλόμεν εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς δευτέρας δμεδος.

Ὁ Θεόδωρος Heinsius (γενν. τῷ 1770 καὶ ἀποθ. τῷ 1849, γλωσσολόγος, θεωρητικὸς δὲ καὶ πρακτικὸς παιδαγωγὸς λίαν γνωστὸς) ἐξέδωκε τῷ 1804 «*Μικρὰν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν γραμματικὴν*» διὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια. Τὸ βιβλίον τοῦτο διδάσκει ἐν συστηματικῇ σειρᾷ περὶ *συλλαβῶν, λέξεων, κλίσεως καὶ συντάξεως* κατὰ μέθοδον *μηχανικὴν* τ. ἔ. προηγείται ὁ κανὼν καὶ εἶτα ἔπονται πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ διδαχθέντος ἐρωτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ μαθητὴς ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ κατὰ λέξιν, ὅ,τι ἐδιδάχθη.

Ὁ αὐτὸς Heinsius ἐξέδωκεν εἰδικῶς διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα «*Γλωσσικὴν καὶ ἡχησιν*» (Sprach-Katechismus). Καὶ ἐν αὐτῇ οἱ κανόνες ἐκφέρονται ἐν στίχοις ὁμοίοις τοῖς τοῦ Fiedler. Ἔστωσαν ὡς παράδειγμα αἱ δύο ἐπόμεναι στροφαί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη σκοπεῖ νὰ καταδείξῃ τὴν μεταξὺ τοῦ *mir* καὶ *mich* διαφορὰν, ἡ δὲ δευτέρα νὰ ἐξυμνήσῃ τὸν σύνδεσμον.

1. Beim thaetgen Zeitwort sage *mich*,
beginnt das leidende mit *ich* ;
doch sagst du immer richtig *dir*,
beginnt das leidende mit *mir*.

2. Die Saetze stattlich zu verbinden,
das ist des Bindewortes Pflicht.

Wie muessten wir uns dreh'n und winden,
gaeb' es ein *wenn* und *aber* nicht ?

Καὶ οἱ ἐν τῇ «*γραμματικῇ κατηχήσει*» κανόνες ὀφείλον νὰ ὑπηρετοῦν κυρίως εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καθὼς καὶ εἰς τὸ ὁρθῶς ὁμιλεῖν.

Αἱ γραμματικαὶ τοῦ Diesterweg καὶ τοῦ Scholz εἶναι συντεταγμέναι πολὺ μεθοδικώτερον. Δίδουν τοὺς κανόνας ἐν μεθοδικῇ συστηματικῇ πορείᾳ μετὰ πολυαριθμῶν ἀσκήσεων· ἐκ τούτων ὅμως πολλαὶ ἀπῆλθον μηχανικὴν μᾶλλον λύσιν· διὸ καὶ κατ' οὐσίαν δὲν ἦσαν μορφωτικαὶ γλώσσης, ὅπως οἱ συγγραφεῖς ἐφρόνουν. Τοιοῦτου εἴδους ἀσκήσεις θεωροῦμεν τὰς παρὰ Scholz, Wagner, Fleischer καὶ ἄλλοις ἀπαντώσας ἐν πλησμονῇ.

Πρώτον παράδειγμα ἐκ τῆς Γραμματικῆς τοῦ Scholz. — Αἱ ἀντι-
νυμίας.

Ἀντίγραφον τὰς ἐπομένους λέξεις, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται *ἐπιθετικά ἀντι-
νυμία*. Ἀπομνημόνευσον καὶ θέε εἰς ἐκάστην ἀρμόζον οὐσιαστικὸν ἢ σχηματίσον
μικρὰς προτάσεις.

1) Οὗτος, αὕτη, τοῦτο, τοῦτον. τούτω· 2) ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο, ἐκεῖνη· 3)
ὅστις, ἡτις, ὅτι. 4) ὁ ἴδιος· 5) ὁ ἰδικός μου κτλ. 6) ἰδικός σου κτλ. 7) ἰδικός του
κτλ. 8) ἰδικός μας κτλ. κτλ.

Δεύτερον παράδειγμα. —

Προθέσεις. Συμπλήρωσον τὰς ἐξῆς προτάσεις·

Ἀντί— καίουν εἰς τινὰ μέρος γιάνθρακος. Χάριν—ἐπρόδωκεν ὁ Ἰούδας τὸν
διδάσκαλόν του κτλ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἔπονται τὰ ἐξῆς· Ὅταν ἡ σχέσις ἀντικειμένου τινος,
προσώπου ἢ πράγματος πρὸς ἕτερον ἐκφέρεται διὰ τῶν προθέσεων *ἀντ'*,
ἐνεκα, *ἐκτός*, *ἐντός*, *χάριν* κτλ. τὸ μετὰ τῶν προθέσεων τούτων συντα-
σόμενον οὐσιαστικὸν τίθεται εἰς γενικὴν.

Αἱ τοιοῦτου εἶδους ἀσκήσεις ἐπὶ μακρὸν ἦσαν λίαν προσφιλεῖς. Εὐ-
ρίσκονται καὶ εἰς τὸ «βιβλίον τῶν ἀσκήσεων» τοῦ M. Wagner καθὼς
εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Fleischer, ὅστις ἐνασμενίζει εἰς γυμνάσματα,
οἷον τὸ ἐξῆς.

Διορθώσατε τὰς ἐξῆς προτάσεις! Μὲ ἐν κτύπημα ἔθραυσε (ἢ τράπεζα).
Περιπατεῖ εἰς (ὁ κῆπος) κτλ.

3. Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν σχολὴν Becker — Wurst.

Ὁ K. F. Becker (*1775+1849) μεγάλας ὑπηρεσίας παρέσχε εἰς
τὴν ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν τῆς γερμανικῆς γλώσσης. Ἐμόρφωσεν
ὅπως νέον σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον προέστησε τὸ ρητόν· «Ὁ ἄνθρωπος
εἶναι ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς γλώσσης». Ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ ἀγλῶσσα
εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς ὁργα-
νικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτοῦ οὐσίας· ὅτι σκέπτεσθαι καὶ ὁμιλεῖν εἶναι ἐ-
σωτερικῶς ἐν καὶ τὸ αὐτό· ὅτι ὅπως παρ' ἐνὶ ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, οὕτω
καὶ παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς σκέψις καὶ γλῶσσα ἀμοιβαίως προϋποθέουσιν
ἄλληλα, καὶ ὅτι μόνον ὁ ἄνθρωπος ὁμιλεῖ, διότι σκέπτεται».

Διὰ τοῦ Becker καὶ ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς ἔ-
ταμε νέαν ὁδόν, ὑπέστη νέαν διαμόρφωσιν. Τὰ μεθοδικὰ του ἀξιώματα
ἐξέδωκεν εἰς τὸ μικρὸν μὲν, ἀλλὰ πλήρες πρακτικῶν ἰδεῶν σύγγραμμά του.
«Περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης». Συμφώνως πρὸς τὰς
μεθοδικὰς ἀρχὰς τοῦ βιβλιαρίου τούτου ὁ αὐτὸς Becker συνέγραψε (τῷ
1833) «Ἐγχειρίδιον γραμματικῆς». Μετ' οὐ πολὺ δὲ (τῷ 1836) καὶ ὁ
Wurst ἐξέδωκε τὴν περιώνυμον «Sprachdenklehre» (Γλωσσικὴν λογικὴν).

Ἐν τῇ μικρᾷ μεθοδικῇ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ὁ Becker δει-
κνύει, ὅτι ἔργον πάσης στοιχειώδους γραμματικῆς εἶναι νὰ καθοδηγήσῃ
τὸν παῖδα, ὅπως ἐννοῇ καὶ λαλῇ ὁρθῶς τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν. Ἄλλ'
ἐξουσιᾷ τὴν ὁρθὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης ὅπως ἐκ τῆς γραμματι-
κῆς αὕτη μόνον εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ κλεῖς, δι' ἧς εἰσδύει τις εἰς τὴν πλήρη
κατανόησιν τῆς γλώσσης. Λέγει δέ· «Ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι πρώτιστον
καὶ κυριώτατον ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης εἶναι ἡ τε-
λεῖα νόησις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ. Ἀλλὰ νοεῖ τις τὴν γλῶσσαν, ὅταν
γνωρίῃ σαφῶς καὶ ὠρισμένως τὴν *σημασίαν* οὐ μόνον τῶν λέξεων, ἀλλὰ
καὶ τῶν διαφορῶν *λεξικῶν* καὶ *λεκτικῶν τύπων*». «Ἐννοεῖ τις τοὺς
γραμματικούς τύπους, ὅταν σαφῶς καὶ ὠρισμένως ἐννοῇ τὰς διὰ πα-
ραγωγῆς καὶ συνθέσεως σημασιόμενας διακρίσεις τῶν ἐννοιῶν εἰς ἐννοίας
ἐνεργείας μεταβατικῆς καὶ ἀμεταβάτου καὶ εἰς ἐννοίας προσώπων καὶ
πραγμάτων ἐν γένει καὶ ἐν μέρει. Εἰς τὴν γνῶσιν τῶν λέξεων καὶ τῶν
λεξικῶν τύπων εἰσάγει ἡ *ἐτυμολογία*. Σπουδαιότερα τῆς γνώσεως τῶν
λέξεων καὶ τῶν λεξικῶν τύπων εἶναι ἡ γνῶσις τῶν *λεκτικῶν τύπων*
π. χ. τῆς κλίσεως τῶν *πτωτικῶν*, τοῦ *σχηματισμοῦ* τῶν *ρημάτων*, καὶ
τῆς συντάξεως τῶν *πρὸς θέσεων*, δι' ὧν ἐκφράζονται αἱ *σχέσεις* τῶν ἐν-
νοιῶν ἐν τῷ λόγῳ». «Ὅταν ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης κυρίως,
καὶ κατ' ἐξοχὴν σκοπὴ νὰ διδάξῃ τὸ παιδίον ὅπως νοῇ τελείως τὴν γλῶσ-
σαν, τότε θ' ἀποβῇ συγχρόνως καὶ σπουδαιότατος παράγων εἰς τὴν ἀνά-
πτυξιν τοῦ *διαπονητικοῦ*. Ἀπὸ αὐτῆς *λειτενέργια* τοῦ *ἐλλοῦ* σκέπτεσθαι
καὶ *κρίνειν* καὶ αἱ νόμοι τῆς *λειτενέργιας ταύτης* διὰ τοῦ τρόπου τού-
του παρουσιάζονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μαθητοῦ οἷον διὰφανεῖ,
καὶ ὅλη ἡ διδασκαλία τότε θὰ εἶναι *συνεχῆς ἀσκήσις* πρὸς ἀεὺρεσιν
καὶ *ἐξέτασιν*, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν *σχέσεων*, δι' ὧν τὰ *πνεῦμα* διακρίνει
τὰς ἐννοίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν *νόμων*, καθ' οὓς συνδέει ταῦτα, πρὸς
ἀλλήλα· ἐν τῷ σκέπτεσθαι καὶ κρίνειν».

Κατὰ τὰς ἐνταῦθα ἐκτεθείσας μεθοδικὰς ἀρχὰς ἡ ἐν τῷ δημοτικῷ
σχολείῳ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς μεταμορφώθη εἰς πλήρη *λογικὴν*—
ἡ *γραμματικὴ* ἔγινε *λογικὴ*· ὁ ὑψιὸς σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκα-
λίας προφανῶς ἐπαλινδρόμησε, τοῦναντίον δὲ ὁ *κεντρικὸς* ἀνυψώθη εἰς
ὑψιστον βαθμόν. Διὰ τῆς νέας μεθόδου ἔδεικτο σκέπτεσθαι νὰ μορ-
φῇ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ διὰ τῆς γλώσσης, εἴτα διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τέλος
διὰ τὸ σκέπτεσθαι. Ἀντικατ' ὅπως, εἰς τὸ ὁποῖον ἰδεῖ νὰ προβῇ τὸ
πρόγραμμα, ἢ το ἀπότομον, ἐν τούτοις οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Becker πεποιθότες ἐπὶ
τῆς παντοδυναμίας τῆς μεθόδου τῶν καὶ ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἀνυψώ-
σεως τοῦ λαοῦ, κατὰ τὰς ἐπαγγελίας του, εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα πνευ-

ματικής αναπτύξεως, προσεπάθουν νὰ καταστήσουν τοὺς μαθητὰς, ὅτι ὀλίγιστοι διδάσκαλοι κατώρθωσαν, *γλωσσολόγους, γλωσσοφιλοσόφους*» (Stockmayer). «Ὡς ὁ Pestalozzi ἀναλύει εἰς τὸ παιδίον τὸ ἴδιόν του *σῶμα*, οὕτω καὶ ὁ Becker ἀναλύει εἰς αὐτὸ τὸ *σῶμα τῶν ἰδίων του παραπάσεων, τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν*, μέχρι λεπτομερείας, εἰς ἣν οὐδ' ἡ μεγίστη παιδικὴ πνευματικὴ δύναμις ἤμπορεῖ νὰ ἀνθέξη.» (Roth).

Τὸ τοῦ Becker «Ἐγχειρίδιον γραμματικῆς» πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ εἶναι μεθοδικῶς τόσον καλῶς συγγεγραμμένον, ὥστε νὰ ἤμπορῃ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδακτικὸν βιβλίον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ὁ J. R. Wurst ἀνέλαβε νὰ ἐπεξεργασθῇ τὴν τοῦ Becker ἐπιστημονικὴν *γραμματικὴν διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον* καὶ τὸ κατώρθωσε εἰς τὴν γνωστὴν «*Γλωσσικὴν λογικὴν*» (Sprachdenklehre). Μὲ τὸ βιβλιάριον τοῦτο ἡ γραμματικὴ τοῦ Becker ἔγινε κτῆμα τῶν δ. μοδιδασκείων. Ὁ Wurst ἐξέδωκε προσέτι καὶ ὁδηγίαν διὰ τὴν «*γραμματικὴν λογικὴν*» ὑπὸ τὸν τίτλον «*Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν ὁδηγὸν πρὸς χρῆσιν τῆς γλωσσικῆς λογικῆς*». Ὁ ὁδηγὸς οὗτος εἶναι εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἀριστοῦργημα διδάσκει δέ, πῶς καὶ αὐτοὶ οἱ λίαν ἀφηρημένοι γλωσσικοὶ νόμοι εἶναι ἐπιδεκτικοὶ χρήσεως στοιχειώδους. Οὕτω ἐπεξετάθη ἡ πλάνη, ὅτι εἶναι δυνατόν οἱ ἐπιδεξιῶς ἐκλελεγμένοι καὶ ἐφηρμοσμένοι ἀφηρημένοι κανόνες νὰ νοηθοῦν ὑπὸ παιδίων, τὰ ὅποια δὲν εἶναι εἰσέτι ἐπιδεκτικὰ τόσον ἀφηρημένης σκεψέως.

Εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ εὐρεῖαν διάδοσιν τῆς «γλωσσικῆς λογικῆς» τοῦ Wurst (οὐδεμία γραμματικὴ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολῶν εἶδε τόσον μεγάλην (80 ἐκδόσεων, διάδοσιν) μεγάλως συνετέλεσεν ἀναμφιβόλως ἡ τοῦ Becker ὑπερβαλλόντως εὐνοϊκὴ καὶ συστατικὴ ἐπίκρισις. Ἡ τοῦ Becker κρίσις ἔχει ὥδε·

«Πολλοὶ ἐπειράθησαν νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὴν ἐμὴν γραμματικὴν διὰ τὰ σχολεῖα· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τὸ μὲν διὰ νομιζομένων βελτιώσεων τὴν ὀλὴν ἰδέαν παρεμόρφωσαν καὶ τὴν ἐνότητά κατέστρεψαν, τὸ δὲ διὰ μεθοδικοῦ κράματος τὸ πᾶν ἐχυδαιοποίησαν. Λίαν χαίρω ὅμως ἔχων πρὸ ἐμοῦ ἔργον, ὅπερ εἰς ἄκρον ἐπέτυχεν. Ἡ ὅλη ἰδέα τῆς ἐμῆς γραμματικῆς ἐν αὐτῷ εὐφυῶς καὶ ζωηρῶς κατενοήθη καὶ οὐχὶ ὀλιγώτερον σαφῶς ἐξετέθη».

Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ πρακτικοῦ μεθοδικοῦ Diesterweg κρίσις ἦτο βαρυσήμαντος σύστασις. Ὁ Diesterweg λέγει περὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Wurst. «Αὕτη χωρεῖ ἀπὸ τῆς ὁμῆσου ἐποπτείας, παραθέτει παραδείγματα, ἅτινα ἐποπτεύονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὁδηγεῖ αὐτοὺς πρὸς αὐτενεργὸν ἀνεύρεσιν καὶ διὰ λόγου παραστάσιν τῶν κανόνων, ὁρῶναι εἴτα τούτους, διδάσκει τὴν χρῆσιν αὐτῶν καὶ ἐπισυνάπτει (ἐπὶ σχολῇ ἐντυπώ-

σεως) κατάλληλον ὕλην πρὸς ἐκτετεῖς ἀσκήσεις. Συνελόντι εἰπεῖν, ἀκολουθεῖ τὴν φυσικὴν καὶ πρέπονσαν μέθοδον». Τί περισσότερον δύναται νὰ λεχθῇ πρὸς ἔπαινον σχολικοῦ βιβλίου; Ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται ὁ ἔπαινος οὗτος πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα περαιτέρω ὁ Diesterweg περὶ αὐτοῦ λέγει; «Διὰ στοιχειωτικὰ σχολεῖα ἡ «γλωσσικὴ λογικὴ» δίδει παρὰ πολλὰ κατὰ βάλλει *θεμέλιον*, ἐφ' οὗ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐποικισθῇ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον διδάσκει λίαν συστηματικῶς καὶ ἀπαιτεῖ πλείστην ἀφαίρεσιν». Δὲν ἤχοῦσι ταῦτα ὅπως *θέσις καὶ ἄρσις, ρῆσις καὶ ἀντίρρῃσις*;

Οὕτω χωροῦσα ἡ τοῦ Becker καὶ Wurst γραμματικὴ εἰς τὰς ἀφαιρέσεις τῆς ὑπὲρ τὸ παιδίον πνεῦμα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ ἐπὶ μακρόν. Διὰ τῆς ἐπιτεταμένης κοπώσεως τοῦ ἀφαιρετικοῦ προὔξεναι χαλάρωσιν καὶ ἀπάθειαν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ μαθήματος. Μόνον τὰ ἀποτελέσματα τῆς θεωρητικῆς γνώσεως τῆς γλώσσης ἦσαν ὀλίγον εὐχάριστα· πικροτάτη ὅμως ἦτο ἡ ἀπάτη ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἕτους, ἣν μόλις ἠμπόρουν κατὰ τι νὰ βοηθήσουν αἱ χιλιάδες τῶν προτάσεων, τὰς ὁποίας ὄφειλον νὰ γράφουν τὰ παιδιά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀπαντῶμεν τὸ ἀξιοσημεῖον φαινόμενον, ὅτι μετὰ τινά μονομέρειαν καὶ ἀποπλάνησιν συνήθως ἐπέρχεται ἑτέρα ροπὴ ὡς ἐπανορθωτικὴ ἢ ὡς φάρμακον καὶ διεκδικεῖ ἀξίαν. Οὕτω συνέβη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γλώσσης, ὡς θὰ ἴδωμεν.

4 Συγχρόνως σχεδὸν πρὸς τὴν τοῦ Becker-Wurst διεμορφώθη νέα μέθοδος διδασκαλίας τῆς γλώσσης, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ἐκέρδησεν ἱκανοὺς φίλους. Ἡ νέα μέθοδος κατέστησε τὸ ἀναγνωσματάριον βᾶσιν καὶ κέντρον πασῶν τῶν γλωσσικῶν ἀσκήσεων καὶ διδασκαλιῶν, διὸ ὀνομάσθη *συγκεντρωτικὴ ἢ συγκεντροῦσα, συνδέουσα ἢ συνδεδεμένη*. Θεμελιωταί τῆς νέας μεθόδου ἦσαν ὁ Otto καὶ ὁ Kellner.

Ὁ Fr. Otto ἐπραγματεύθη λεπτομερῶς τὸν νέον διδακτικὸν τρόπον εἰς τὸ σύγγραμμά του· «*Τὸ ἀναγνωσματάριον βᾶσις καὶ κέντρον τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης*». Ἐν αὐτῷ ἐδείκνυε πῶς ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία ἤμπορεῖ νὰ συνδεθῇ μὲ παραδείγματα τοῦ ἀναγνωσματαρίου. Δὲν ἀπέριπτε τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν ὡς τοιαύτην, ἀλλὰ μόνον τὸν «*γραμματιστικὸν*» τρόπον, ὅστις εἰς ὅλα τὰ γλωσσικὰ μαθήματα βασανίζει μόνον τὰ παιδιά δι' ἀφηρημένης κανονικῆς ἐργασίας, θηρεύει γραμματικὰς λεπτολογίας, ἀσκεῖ ἀνωφελῇ τεχνικὴν γλῶσσαν, ρίπτει τῆδε κακεῖσε δρόμα προτάσεων κολοβῶν καὶ ἀηδοῦς ἐννοίας καὶ τέλος μόλις ἐξέρχεται τῆς ἀπλῆς προτάσεως». Τὸ πρῶτον μάθημα, τὸ ὅποιον πραγματεύεται ὁ Fr. Otto εἰς τὴν ὁδηγίαν του, εἶναι ὁ μῦθος «*Ὁ νοήμων κὸς συφρος*». Μετ' αὐτοῦ συνδέει τὴν περὶ οὐσιαστικοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' ὁ μῦ

θος μεταξύ τῶν 114 λέξεων του ἀριθμῆι μόνον 14 οὐσιαστικά· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δευτερεῖον ὑπερισχύον ἀποπνίγει τὸ κύριον. Ἐκτὸς τοῦτου τὰ 14 ταῦτα οὐσιαστικά δὲν ἐκπροσωποῦν ὅλα τὰ εἶδη· πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰδῶν ὠφείλεν ὁ διδάσκαλος νὰ προσαγάγῃ ἔξωθεν καὶ ἕτερα παραδείγματα. Οὕτω λοιπὸν τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀπέδειξεν ὅτι καὶ ἡ συγκεντρωτικὴ μέθοδος εἶχεν ὡσαύτως τὰ ἐλαττώματά της.

Μετὰ τὸν Otto μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐποικοδόμησιν τῆς συγκεντρωτικῆς μεθόδου ὁ Kellner. Οὗτος ἀνεγνώριζεν, ὥς ὁ Becker, «κύριον σκοπὸν τῆς στοιχειώδους γλωσσικῆς διδασκαλίας κατανόησιν τῆς γλώσσης καὶ γλωσσικὴν ἱκανότητα μετὰ μορφώσεως τοῦ γλωσσικοῦ συναισθήματος· ἀλλὰ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου μόνον αὕτη ἡ γλῶσσα ἢ ἔστιν καὶ οὐχὶ ἡ γραμματικὴ, διότι αὕτη μετὰ τοῦ συστήματός της δὲν εἶναι αὕτη ἡ γλῶσσα ἀλλ' ἀφαίρεσις ἐκ τῆς γλώσσης.» Ὁ Kellner ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς γενικῆς πείρας, ὅτι δὲν ἢ ἔστιν τις ν' ἀποκτήσῃ ἱκανότητα ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ γνῶσιν αὐτῆς μάλιστα τεχνικὴν ἄνευ γραμματικῆς καὶ οὐδέποτε ἄνευ ζώσης ἐπικοινωνίας πρὸς αὐτὴν τὴν γλῶσσαν. Ἐντεῦθεν προσῆγεν εἰς τὸ παιδίον αὐτὴν ταύτην τὴν γλῶσσαν οὐχὶ ἐν ἀπεσπασμέναις προτάσεσιν, ἀλλ' ἐν συνεχεί ὅλῳ, ὅπερ κατὰ τὸν τύπον καὶ περιεχόμενον ἢ ἔστιν καὶ οὐχὶ ἡ γραμματικὴ ὡς παράδειγμα. Διότι οὐ μόνον ὁ τύπος, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον πρέπει νὰ εἶναι σκοπὸς καὶ μορφωτικὸν σημεῖον, καὶ ἀμφοτέρων νὰ στοχάζεται ἡ διδασκαλία.

Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐξέθηκεν ὁ Kellner ἤδη κατὰ τὸ 1835 εἰς διάφορα περιοδικὰ συγγράμματα, τοιῦτοι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς γραμματικῆς τοῦ Wurst· ἀργότερον ἐπραγματεύθη ταύτας καὶ πρακτικῶς εἰς τὴν «*Πρακτικὴν μέθοδον τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας*». Εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην παρεκκλίνει τοῦ Otto. Ἐῖπε δηλαδὴ δύσκολον, κατὰ τὸ πλεῖστον μάλιστα, ἀδύνατον τὴν δι' ὁρισμένους γραμματικοὺς κανόνας εὑρεσιν κλασικῶν ἀναγνώσμάτων ἐμπεριεχόντων ἅπαντα τὰ ἀπαιτούμενα παραδείγματα. Διὸ συνέταξεν αὐτὸς διηγήματα, ἅτινα ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἐκλεκτὰ προδειγματικά ἀναγνώσματα, προτάσεις, παροιμίαι, αἰνίγματα καὶ ποιήματα πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολῶν*» (α' ἐκδ. 1811). Μὲ τὸ διήγημα «Ὁ μικρὸς βοσκὸς» συνδέει τὴν περὶ ψυχῆς προτάσεως διδασκαλίαν, μετὰ τῶν πολυειδῶν αὐτῆς κατηγορημάτων· τί κάμνει τὸ ὑποκείμενον ἢ δὲν κάμνει, τί γίνεται ἢ δὲν γίνεται, τί λογῆς εἶναι ἢ δὲν εἶναι, τί εἶναι ἢ δὲν εἶναι. Πρὸς τοῖτοις διδάσκει ἐπὶ τοῦ διηγήματος τούτου περὶ συνδετικοῦ, περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ρημάτων ἐν γένει, περὶ τῆς γραφῆς τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων et καὶ t κτλ., τέλος ἀντιπαραβάλλει τὰς ἐν τῷ διηγήματι ἀπαντώσας συγγε

νεῖς λέξεις τοῦ ρήματος «*treiben*» καὶ διακρίνει ἐτυμολογικὰς συνθέσεις καὶ παραγωγὰς.

Διὰ πάσας τὰς γλωσσικὰς ταύτας διδασκαλίας τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἀνάγνωσμα εἶναι ἐπίτηδες ἐρρυθμισμένον· ἀλλὰ ρυθμισθὲν δι' οὕτω πολυειδεῖς καὶ πολυμερεῖς γλωσσικὰς ἀσκήσεις δὲν ἢ ἔστιν πλέον νὰ ἔχῃ καὶ κλασικὴν ἀξίαν εἶχέ τι τὸ προσπεποιημένον καὶ βεβιασμένον. Ἦτο κατὰλληλον διὰ γραμματικὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον ἢ ἔστιν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐκείνους τοὺς λογικοὺς καὶ αἰσθητικοὺς σκοπούς, διὰ τοὺς ὁποίους ἀληθῶς μόνον τὰ κλασικὰ ἀναγνώσματα εἶναι κατὰλληλα. *) Ὡστε καὶ ὁ τοῦ Kellner διδακτικὸς τρόπος τῆς γραμματικῆς εἶχε τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀνωμαλίας του. Ὁ Otto ἔδιδεν, ὥς εἶδομεν, ἀληθῶς προδειγματικά ἀναγνώσματα, ἅτινα ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίαν ἀνεπαρκῆ παρεῖχον ὅλην διὰ τὰς γραμματικὰς διδασκαλίας· εἰς τὰ ἀναγνώσματα τοῦ Kellner ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐξέλειπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι πλέον ἀληθῆ γλωσσικὰ προδείγματα καὶ ἔνεκα τοῦ ἐλαττώματος τούτου ἔβλαπτον ἄλλοθεν τὴν γλωσσικὴν μόρφωσιν. Ἀμφοτέραι αἱ δυσχέρειαι ἔπρεπε νὰ γίνον ἐκποδόν. Πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, κατέδειξεν ὁ πρακτικὸς Kehr.

Ὁ Kehr διεξελθὼν πρῶτον τὸ ἀνάγνωσμα «Ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἄνεμος» ἐπιτάσσει ἔπειτα τὴν περὶ οὐσιαστικοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' ἐπὶ παραδειγματὶν ἐλευθέρως ἐκλελεγμένων καὶ τεταγμένων ἐπίτηδες χάριν τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας. Μόνον ἐν τέλει ἀπαιτεῖ τὴν εὑρεσιν τῶν ἐν τῷ τεμαχίῳ ἀπαντώντων οὐσιαστικῶν. Κατὰ τὸν Kehr λοιπὸν τὸ ἀναγνωστικὸν τεμάχιον φαίνεται ὅλος ἄνευ σημασίας διὰ τὴν παρεπομένην διδασκαλίαν ἐκ τῆς γραμματικῆς. Ἐπὶ χειρὸν συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν περὶ ὑποκειμενικῆς προτάσεως διδασκαλίαν· ταύτην διεξάγει ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος «Ὁ κύριος εἶναι βασιλεὺς». Παράδειγμα ὅμως τοιαύτης προτάσεως ἀπαξ μόνον ἀπαντᾷ ἐν αὐτῷ. Τί λοιπὸν ὑπολείπεται, ἀφοῦ τὰ διὰ τὴν περαιτέρω

*) Χάριν περιτομῆς παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος διηγήματος. «Moritz trieb oft des Vaters Kühe und Schafe hinaus auf die blumigen Triften. Besonders gern betrieb er dies Geschäft im Frühlinge, wo alle Bäume und Sträucher lustig frisches Grün treiben. Dann lagerte sich Moritz an einen sonnigen Hügel und schaute umher. Er bewunderte den Kunsttrieb der Vögel, mit dem sie Strohalmchen und Flockenwolle zum Bau der Nester auftrieben, und vertrieb sich die Zeit mit Beobachtung seiner Heerde.— Da kam Friedrich, ein Schulkamerad, herbei und sagte: Komm, Moritz, wir wollen uns ein Stündchen in nahen Walde umhertreiben; deine Heerde bedarf keines so aufmerksamen Treibers. Moritz aber zeigte mit triftigen Gründen, dass er zu

διδασκαλίαν ἀναγκαῖα παραδείγματα ἔξωθεν αὐτὸς σχηματίζει; Ἡ τῆς γραμματικῆς διδασκαλία ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετὰ τῶν ἐν λόγῳ ἀναγνωσμάτων.

Ὁ Kehr ἐν τῷ προλόγῳ, τὸν ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὸν «Sprach-Schuler» τοῦ Dietlein, ὑποστηρίζει τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Otto καὶ Kellner διαφέρουσας μεθόδου τοῦ ἀποδεικνύον τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς ἀπὸ τῶν ἀναγνωστικῶν παραδειγμάτων καὶ τῆς χρήσεως δι' ἐκάστην περίπτωσιν ἰδιαιτέρως ἐκλελεγμένων προδειγματικῶν παραδειγμάτων. Λέγει αὐτόθι: «Ἡ ἐσχάτως ἀναφανείσα παρέκκλισις ἀπὸ τῆς μεθόδου, ἣ τις ἔχει τὸ ἀναγνωσματοῖον ὡς ἀφετηρίαν τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς δικαιολογεῖται πληρέστατα· πρῶτον, διότι τὸ ἀναγνωστικὸν τεμάχιον δὲν παρέχει ἐν ἐπαρκεῖ ἀριθμῷ ὁμοειδῶν τύπων ἐκεῖνα τὰ γλωσσικὰ φαινόμενα, ἅτινα θέλομεν νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν τοῦ παιδίου, ὥστε οὐδεμία σαφὴς ἐποπτεία τοῦ διδαχθέντος ἐστὶν δυνατὴ διὰ ποικίλου κράματος ἐκ καταλλήλων καὶ μὴ παραδειγμάτων· δεύτερον, διότι οἱ ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τεμαχίου διδασκόμενοι γλωσσικοὶ τύποι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσιν, ὥστε ἐν μικροῦ χρόνῳ δεῖται ἢ ἀνεύρεσις καὶ ἢ ἐπὶ ταῦτ' ἀκατάστασις αὐτῶν. Ἐνεκα τούτων τῶν λόγων ἐγκατελείφθη ἡ προηγουμένη ὁδὸς ἐπ' ἐσχάτων, καὶ τώρα ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς δὲν δεσμεύεται πλέον ἐπὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τεμαχίου, ἀλλ' ἐπὶ προδειγματικῶν προτάσεων, αἵτινες διὰ τοῦ πλούτου τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν τύπων δύναται νὰ παρακινῶν τοὺς μαθητὰς νὰ ἐγκύπτουν πάντοτε μετ' ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν οὐσίαν τῶν γλωσσικῶν νόμων». Ὁμοίᾳ λέγει καὶ ὁ Karl Richter εἰς τὴν «Ὁδηγίαν πρὸς τὴν ἀναγνωσματοῖον». «Τοιαύτη τις συλλογὴ παραδειγμάτων δύναται κάλλιστα ν' ἀποτελῇ μέρος τοῦ ἀναγνωσματοῖου χωρὶς νὰ καταστρέφῃ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἀποκτᾷ δὲ τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὅταν τοὺς πρὸς κατανόησιν κανόνας τῆς γραμματικῆς διδάσκῃ ἐπὶ παραδειγμάτων, ἅτινα καὶ διὰ τὴν ἐννοιάν των εἶναι πολύτιμα καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν παιδίων ἄξια προσοχῆς. Ἀλλ' ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ προδειγματικῶν προτάσεων, οὐδόλως ἦτο νέα· εἶχεν ἤδη τοὺς φίλους της. Τῷ 1850 ἤδη ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐν Βάδῃ σχολῶν J. G. F. Pflüger ἐξέδωκε «Συλλογὴν προδειγματικῶν προτάσεων διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γλώσσης» (3 ἐκδ. 1868). Τῷ 1869 ἀνεφάνη ἡ τοῦ Fr. Brümmer «Γραμματικὴ ἐν παραδείγματι», διασκευασμένη συλλογὴ προδειγματικῶν παραδειγμάτων πρὸς διδασκαλίαν τῆς συντάξεως».

5. Ἀπέναντι τῆς συγκεντρωτικῆς μεθόδου τίσομεν τὴν ἀπὸ τοῦ

ἀναγνωσματοῖου λυθεῖσαν πάλιν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς τὴν ἀποκεντρωτικὴν ἢ λελυμένην. Κατ' αὐτὴν ἡ στοιχειώδης γραμματικὴ διδάσκεται ὡς αὐθύπαρκτον μάθημα καὶ δὴ ἐν ἰδιαιτέρῳ ὥρᾳ τῆς ἐβδομάδος, οὐχὶ ἐπὶ κενῶν ἐννοίας προτάσεων ad hoc πεπλασμένων, ἀλλ' ἐπὶ ἀληθῶς προδειγματικῶν μεθοδικῶς τεταγμένων· τὸ δ' ἀναγνωσματοῖον χρησιμοποιεῖται μόνον διὰ προφορικῆς καὶ γραπτῆς ἀσκήσεως πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ μαθήματος τῆς γραμματικῆς. (Οὕτω π. χ. ἡμπορεῖ νὰ δοθῇ ὡς ἀσκήσις ἡ ἐν τῷ μύθῳ «Ἥλιος καὶ ἄνεμος» ἀναζητήσεις ὅλων τῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν εἰς εἶδη).

Τὴν λελυμένην διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς ὑπεστήριξαν ὁ Lüben καὶ ὁ Panitz. Ὁ δεύτερος λέγει εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντος «Ἐγχειριδίου γραμματικῆς». Ἡ τῆς γλώσσης ἐποπτεία γίνεται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, ἡ δὲ γραμματικὴ εἶναι εἰς ἐκ τῶν πολλῶν τρόπων ἀπαραίτητος, καὶ ἀνάγκη, καὶ ἂν ἀκόμη συνδέεται πρὸς τὸ ἀναγνωσματοῖον, νὰ προβαίνειν ἐν κανονικῇ ὁκολουθίᾳ.

Ἡ ποσότης τῆς ὕλης πρέπει νὰ καταμερίζεται τοιοῦτοτρόπως, ὥστε εἰς ἓν ἔτος τὸ παιδί νὰ διέρχωνται ἓνα ὁρισμένον κύκλον, ἐὰν μία ὥρα ἐκ τῶν γλωσσικῶν καταναλίσκεται καθ' ἐβδομάδα δι' αὐτὴν.

5. Συμπέρασμα

Ἐκ τῶν προειρημένων ἐξάγομεν ἤδη τὸ συμπέρασμα, διὰ νὰ ἐρίσωμεν σαφῶς τὴν θέσιν τῆς διδασκαλίας τῆς στοιχειώδους γραμματικῆς.

1) Ἡ γλῶσσα δύναται νὰ διδάσκεται καὶ νὰ γράφεται καὶ ἄνευ γραμματικῆς. Ἡ γλῶσσα ἐκμανθάνεται εἰς πᾶν μάθημα, καθ' ὃ ὁμιλεῖται καλῶς. Εἰς τὰς ἀσκήσεις ταύτας μεγάλη ἀποδίδεται σημασία. Ὁ Albert Richter εἰς τὸ μικρὸν τοῦ σύγγραμματος «Σκοπός, ἔκτασις καὶ μορφή τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ» λέγει. «Ὁ διδάσκαλος, ὅστις κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς φοιτήσεως συνδιαλέγεται μετὰ τοὺς ἀρχαρίους μαθητὰς του καὶ καταρτίζει ἐκ τοῦ στόμα ὅστων μικρὰ προτασίδια, διδάσκει γραμματικὴν. Ὁ διδάσκαλος, ὅστις εἰς τὸ θρησκευτικὸν μάθημα ζητεῖ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του νὰ διηγηθοῦν μίαν ἱερὰν ἱστορίαν ὅστις εἰς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας προτείνει τοιαύτας ἐρωτήσεις, ὥστε ὁ μαθητὴς ν' ἀπαντήσῃ μετὰ σύνθετον πρότασιν· ὁ διδάσκαλος, ὅστις εἰς τὸ μάθημα τῆς πατριδογραφίας ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει προβάλλει ἐρώτησιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παιδία ἀποκρίνονται· «Τὰ χαλίκια στρώνονται εἰς τὸν δρόμον» ἢ ἄλλην, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποκρίνονται· «Ἡ οἰκία κεῖται πλησίον τοῦ δρόμου». Ὁ διδάσκαλος, ὅστις εἰς τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς ζητεῖ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του νὰ μεταβάλλουν τὴν φράσιν· «Ἀπὸ τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ταλλήρου τὸ ἓν» καὶ νὰ

εἰποῦν· «Τὸ ἐν τέταρτον τοῦ ταλλήρου»· ὅλοι οὗτοι οἱ διδάσκαλοι διδάσκουν γραμματικὴν. Χρειάζεται ὅμως καὶ τι περισσότερον· εἶναι ἀνάγκη δηλαδή ἐκτὸς τούτων νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του ὁ διδάσκαλος περὶ ἀπλῆς καὶ συνθέτου προτάσεως, περὶ προθέσεων, περὶ πτώσεων κτλ».

2) Ἄλλ' ὅμως τὴν γραμματικὴν θεωροῦμεν ἀναγκαίαν καὶ ὠφέλιμον, καὶ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὴν στερηθῇ. Τὸ παιδίον πρέπει νὰ διακρίνῃ τὰ μέρη τοῦ λόγου· πρέπει νὰ γνωρίζῃ, τί εἶναι ἐνικός καὶ πληθυντικός καὶ πῶς σχηματίζονται· πρέπει νὰ διδαχθῇ τὰ κυριώτερα ἐκ τοῦ ἐτυμολογικοῦ καὶ συντακτικοῦ. Διὰ τῆς γραμματικῆς πρέπει τὸ παιδίον ἐντὸς τοῦ γλωσσικοῦ του κύκλου νὰ καταστῇ ἱκανὸν νὰ *γνωρίζῃ καὶ θεωρητικῶς τὴν ὁρθότητα* τῶν ἐκφράσεων του.

3) Ἐπιμένομεν ὅμως καὶ λέγομεν, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ δὲν πρέπει νὰ θεωρῇται *σκοπός*· ἀλλὰ μόνον *μέσον πρὸς πρακτικὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης* καὶ πρακτικὴν χρῆσιν αὐτῆς. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα μετὰ τοῦ Kehr καὶ τοῦ Kellner, ὅστις λέγει· «Ἐὰν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξοστρακισθῇ ἐντελῶς ἡ γραμματικὴ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἐν τούτοις οὐδόλως θὰ διαδραματίζῃ ἐν αὐταῖς πρωτεῖον πρόσωπον, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ χρησιμεύῃ ὡς *μέσον πρὸς εὐκολωτέραν διδασκαλίαν* παρέχουσα ὀλίγον ἀπλοῦν ὕλικόν, ὅπερ ὡς βάλῃς νὰ ὑποβοηθῇ τὰς πρακτικὰς δεξιότητας, τουτέστι τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν».

4) Ἀπαιτοῦμεν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς μίαν ὥραν καθ' ἑβδομάδα ἰδιαίτεραν.

5) Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνῃται ἐπὶ καταλλήλου ὕλης, ἥτις νὰ ἐμπεριέχῃ, πᾶν ὅ,τι πρόκειται νὰ διδαχθῇ ἐκ τῆς γραμματικῆς.

6) Πρέπει νὰ συνδέωνται καταλλήλως ἡ *λογικὴ* καὶ ἡ *γραμματικὴ ἀνάλυσις* τῶν προτάσεων.

7) Ἐὰν κατὰ τύχην, ὅ,τι ἐδιδάχθῃ εἰς τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ διδάσκαλος κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀναγνωστικῶν τεμαχίων ἢ κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν γραπτῶν ἀσκήσεων, ποιεῖτω τοῦτο καὶ μὴ ἀφίετω. Τοιοῦτοτρόπως συνδέεται ἡ γραμματικὴ μετὰ τῶν ἀναγνωστικῶν τεμαχίων καὶ τῶν γραπτῶν ἀσκήσεων.

8) Ἡ ὕλη τῆς στοιχειώδους γραμματικῆς πρέπει νὰ διατάσσεται εἰς *ἐτησίους κύκλους* καὶ δι' οὗτως, ὥστε ἕκαστος κύκλος ν' ἀποτελῇ ἓν ὅλον *κεχωρισμένον καὶ αὐτοτελές*.

(Κατὰ τὸν Dr Fr. W. Schütze)

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

ALWIN PABST

Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

ΕΝ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΩΙ ΑΓΩΓΗΙ

Ἐν τούτοις τὸ παιγνίδιον τῶν παιδίων εἶναι δι' αὐτὰ μία σοβαρὰ ἐργασία. Τὸ παιδίον οὐδέποτε εἶναι τόσον ἐπιμελές, ὅσον ὅταν ἐργάζεται, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ παιγνίδιον πρέπει νὰ ἐπιτελέσῃ ὠρισμένον τι, τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ παιγνιδίου μαθαίνει νὰ ἐργάζεται. Ἐν τούτοις μένει κάποια οὐσιώδης διαφορὰ ἢ ἐξῆς· Τὸ παιγνίδιον εἶναι προαιρετικόν, ἡ ἐργασία προσφέρεται, «καὶ οὕτω διδάσκεται ἐν τῇ ἐργασίᾳ πρὸ παντὸς τὴν ὑπακοήν, τὴν γνησιωτάτην παιδικὴν ἰσότην.» (Siegler, allgemeine Pädagogik σελ. 26). Παιδαγωγικῶς ὅμως εἶναι ἐσφαλμένον, ἐὰν τις ἀπαιτῇ παρὰ τοῦ παιδίου μόνον τὴν οὕτω καλουμένην κεφαλικὴν ἐργασίαν, τὴν σχολικὴν μάθησιν. Αὕτη ἰδίως διὰ τὰ πρῶτα ἔτη εἶναι λίαν πικρὸν ἔδεσμα, τὸ ὁποῖον τὸ παιδίον ἐξ ἰδίας ὁρμῆς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ ἐν᾽ αὐτῷ. Τοῦναντίον εἰς σκοπίμως ἐκλελυγμένας χειροτεχνικὰς ἐνασχολήσεις εἶναι ἀκούραστος. Εἶναι μία γνωστὴ πείρα, τὴν ὁποῖαν δύναται τις καθ' ἑκάστην νὰ λάβῃ ἀπὸ καλῶς διεξαγομένην χειροτεχνικὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν γνωρίζει τις σχεδὸν μόνον ἐπιμελῆ, προσεκτικὰ καὶ πρόθυμα παιδιά.

Ἡ χειροτεχνία φανερώνει τὴν σημασίαν της ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀγωγὴν καὶ κατ' ἄλλην ἀκόμη κατεΐθουνσιν. Ἐκ τῆς ἐσφαλμένης διακρίσεως μεταξὺ κεφαλικῆς ἐργασίας καὶ χειροτεχνίας προήλθεν ἡ ἐπικίνδυνος ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν πνευματικῶν καὶ χειροτεχνικῶν ἐργασιῶν καὶ συνεπείᾳ ταύτης ἡ περιφρόνησις, τὴν ὁποῖαν σχεδὸν ἕκαστος ἀντιπρόσωπος τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν κατευθύνσεων ἐκδηλοῖ πρὸς τὴν ἄλλην. Τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὁποῖαν ἡ χειροτεχνία ἠνέχθη ἀπὸ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἀνταποδίδει μὲ τὴν αὐτὴν μονομέρειαν, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξετράφη κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀμοιβαία ἐσφαλμένη ἐκτίμησις τῶν διαφορῶν ἐπαγγελμάτων, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ κοινωνικὸν βάραθρον, τὸ ὁποῖον τὰ χωρίζει. «Ἐνεκα τούτου δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐδαίμων τὸ γεγονός, ὅτι ἐσχάτως ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ ἡ γνώμη ὅτι καὶ οἱ τῶν κλασικῶν γυμνασίων μαθηταὶ ὀφείλουν νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ ἀσχοῦν χειροτεχνίαν» (Siegler, Allgemeine Pädagogik σελ. 27). Ὅταν ἡ νεολαία κατανοήσῃ ὅτι ἐπί-

σης δυσχερής είναι ή απόκτησις ικανότητος ἐν καλλιτεχνικῇ τινι χειροτεχνίᾳ, ὅπως καὶ ή απόκτησις γνώσεων ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ή ἐν τῇ γλώσσῃ, τότε ὅλως ἀφ' ἑαυτῆς ἀναπτύσσεται ή ἐκτίμησις τῆς ἐργασίας τῆς χειρὸς καὶ ἐν γένει τῆς ἐργασίας. Δὲν εἶναι βέβαια σύμπτωσις τὸ ὅτι ή διδασκαλία τῆς χειροτεχνίας ἐν Ἀμερικῇ ἀπολαύει ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως· πολλῷ μᾶλλον τὸ γεγονός τοῦτο συνδέεται στενῶτατα μὲ τὰς θεμελιώδεις γραμμὰς τῆς ἀντίληψως τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκτιμᾷ πρὸ παντὸς τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως καὶ τὴν ἐν τῇ ἐργασίᾳ χαράν. Καταφρόνησις τῆς σωματικῆς ἐργασίας εἶναι «τὸ ἀσφαλέςτατον καὶ τὸ μᾶλλον ἀναμφίβολον σημεῖον τῆς ἐλλείψεως οἰασδῆποτε μορφώσεως (C. Gotze. «Ἡ παιδαγωγικὴ τῆς ἐνεργείας»).

Ἡ ὑψηλὴ κοινωνικὴ σημασία τῆς διδασκαλίας τῆς χειροτεχνίας, ἣν ὁ Ρουσσὸ καὶ ὁ Πισταλότση σαφῶς κατενόησαν καὶ ἐξῆραν, καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως χρόνους ἐκ νέου ἤρχισε νὰ ἐξαίρεται. Ἰδιαζόντως ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Jules Ferry, τοῦ ἄλλοτε ἐν Γαλλίᾳ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὅστις συνέταξε τὸν περὶ δημοτικῶν σχολείων γαλλικὸν νόμον τοῦ 1883, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ εἶχεν ἐκκηρασθῇ καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς χειροτεχνίας.

Μεταξὺ ἄλλων εἶπε· «Διὰ ν' ἀναγνωρισθῇ ή εὐγένεια, τῆς χειροτεχνίας οὐ μόνον ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες τὴν ἀσκοῦν, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας, ἐξελέγη τὸ ἀσφαλέςτατον καὶ τὸ μόνον πρακτικὸν μέσον, εἰσῆχθη ή χειροτεχνία εἰς τὸ σχολεῖον! Πιστεύσατέ ὅτι ὅταν ρυκάνῃ καὶ ή ῥίνη λάβουν τιμητικὴν θέσιν παρὰ τὸν διαβήτην, τὸν γεωγραφικὸν χάρτην καὶ τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας, καὶ ὅταν ἀποβοῦν ἀντικείμενον λογικῆς καὶ συστηματικῆς διδασκαλίας, τότε θὰ ἐξαφανισθοῦν πολλὰι προλήψεις, θὰ ἐκλείψουν πολλὰι περὶ κοινωνικῶν τάξεων ἰδέαι καὶ ἐπὶ τῶν θρανίων τῆς δημοτικῆς σχολῆς θὰ προπαρασκευασθῇ ή κοινωνικὴ εἰρήνη».

Ἡδύνατό τις ν' ἀναφέρει ἐξέχοντα; ἄνδρας τῶν διαφορωτάτων ἐθνῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξεφράσθησαν, ἐν τούτοις ὅμως θ' ἀναφέρωμεν σκέψεις τινὰς μόνον τοῦ Γολστόν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὁποίου «τὸ κοινωνικὸν ζήτημα τότε μόνον θὰ λυθῇ, ὅταν ἀρχίσῃ καὶ πάλιν νὰ ἐκτιμᾶται ή χειροτεχνία καὶ μάλιστα ὅχι μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει· ὅταν τὸ ροκάνισμα τοῦ ξύλου καὶ τὸ σφυρηλάτημα τοῦ σιδήρου θεωρηθῇ τόσον ἐντιμον, ὅσον καὶ τὸ νὰ μετῶ τις χρυσὸν ἐν τινι τραπέζῃ ὡς ταμίας, ή τὸ νὰ πληρῶ ἐκθέσεων τὸν χάρτην παρὰ τινι συμβολαιογραφῇ καὶ παραθέτῃ ὑπογραφὰς ή διεξάγῃ ἀριθμητικὰς πράξεις ἐν ταῖς ἀνωτέραις τεχνικαῖς σχολαῖς· συνέλόντι εἰπεῖν,

τὸ νὰ ἐκτελῇ μίαν ἐξ ἐκείνων σῶν ἐργασιῶν, τὰς ὁποίας ὑπερηφάνως ὀνομάζουν πνευματικὴν ἐργασίαν».

Δὲν εἶναι ζήτημα, ὅτι ή διδασκαλία τῆς χειροτεχνίας εἶναι ἀρμοδίαν νὰ ἐξεγείρῃ συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἐργάτας καὶ παρ' ἐκείνοις, οἵτινες τὰ πρὸς τὸ ζῆν δὲν πορίζονται διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν τῶν. Ὁ ἐργοδότης, ὅστις ἠθέλεν ἀναλάβει ἐργαστάσιόν τι, θὰ ἐκτιμᾷ τοιουτοτρόπως πρσισότερον τοὺς ἐργάτας του καὶ θὰ εἶναι εὐκολώτερον διατεθειμένος νὰ λαμβάνῃ μέτρα, ἐξυπηρετοῦντα τὴν εὐημερίαν τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ τὴν κοινωνικὴν εἰρήνην. Θὰ ἀποκτᾷ πολὺ βαθυτέραν ἀντίληψιν οὐ μόνον τῆς οἰκονομικῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ὅλης νοοτροπίας τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τοῦ λαοῦ μας. Ἴσως ἐκ τῆς ἀντίληψως ταύτης προέρχεται τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τινὰς ἡγεμονικοὺς οἴκους ὑφίσταται ή παράδοσις ὅπως οἱ ἀναπτυσσόμενοι πρίγκιπες διδάσκονται τέχνην τινά.

Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῆς διδασκαλίας τῆς χειροτεχνίας ἔγκειται πρὸ παντὸς ἐν τούτῳ, ὅτι παρέχει ἀφορμὴν εἰς συνεργασίαν καὶ ἀλληλοβοήθειαν καὶ προαγωγήν, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς διδασκαλίας. Ἡδη αἱ ἐξαιρετικαὶ σχέσεις ἐπιβάλλουν τὸ ἀμοιβαῖον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν, ἐκτὸς δὲ τούτου ἔγκειται εἰς τὸν ὅλον τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας τὸ ὅτι ἄγει εἰς τὴν ἐνότητα καὶ τὴν συνεργασίαν. Αἱ κοινωνικαὶ διαφοραὶ ἐν τῷ ζῆλῳ τῆς ἐργασίας λησμονοῦνται, ἕκαστος εἶναι πρὸς τὸν συνεργάτην φίλος καὶ βοηθός, ἄλλως ἡμεῖς τέκνα διαφορωτάτων κοινωνικῶν στρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ζωὴν οὐδεμίαν ἔχομεν σχέσιν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνενούμεθα κατὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐπιτελουμένην ἐργασίαν εἰς τὰ σχολικὰ ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα οἰκειοθελῶς φοιτῶμεν.

(Ἐπεταὶ συνέχεια)

Γ Κ.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ ζητεῖ συγγνώμην ἀπὸ τὸν ἐπιθεωρητὴν τῆς πρώτης παιδείας κ. Ἀπ. Ἀράπην, διότι ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας ἐν ἐτέθῃ τὸ ὄνομά του εἰς τὸ τέλος τῆς περισπουδάστου πραγματείας του· «Ἡ μητρικὴ γλῶσσα».



ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Η ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Σκοπός. Σήμερον, παιδιά, θά μάθωμεν περί μιᾶς χώρας, ἣ ὁποία εὐρίσκεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Βελγίου καὶ πρὸς Δυσμᾶς τῆς Γερμανίας.

Προπαρασκευή. Ποῖος ἀπὸ σᾶς ἔφαγεν ἢ εἶδε τυρὸν ὁλλανδικόν; Ποῦ κατασκευάζεται οὗτος, ἀφοῦ λέγεται ὁλλανδικός; «Εἰς τὴν Ὀλλανδίαν.» Περὶ τῆς χώρας αὐτῆς ἀκριβῶς θά σᾶς διδάξω καὶ ἐγὼ σήμερον.

1ος Μερικὸς σκοπός. (Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μαθήματος ἔχω ἱκανογραφῆσαι ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος τὸ διάγραμμα τῆς Ὀλλανδίας.) Παρητήρησατε, παιδιά. Τί σχῆμα ἔχει ἡ Ὀλλανδία;

Προσφορά. Ποῖος εἰξεύρει νὰ μὲ εἴπῃ πρὸς Βορ. τίνος κράτους εὐρίσκεται; — «Πρὸς Β. τοῦ Βελγίου.» Ἄρα πρὸς Ν. τῆς Ὀλλανδίας ποῖον κράτος εὐρίσκεται; — «Τὸ Βέλγιον.» Πρὸς Α. ποῖον; — «Ἡ Γερμανία.» Μάλιστα Πρὸς Β. καὶ Δ. εἰξεύρετε ποῖα μέρη εὐρίσκονται; — «Ὁχι.» — Εὐρίσκεται ἡ Βόρειος θάλασσα. Τὰ μέρη λοιπὸν μεταξὺ τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ὀλλανδία τί ἀποτελοῦν; «Τὰ ὅρια αὐτῆς» Μάλιστα. (Ὅταν θά λέγωνται τὰ ὅρια, οἱ ποταμοὶ τὰ ὅρη, αἱ πόλεις κτλ. θά σημειώνωνται ταῦτα ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος ἢ ὑπὸ τινος τῶν μαθητῶν ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ πίνακι σχεδιαγράμματος.)

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Ὅρια τῆς Ὀλλανδίας. (Πρὸς Β. καὶ Δ. ἡ Βόρειος θάλασσα, πρὸς Α. ἡ Γερμανία, πρὸς Ν. τὸ Βέλγιον.)

2ος Μερικὸς σκοπός. Τώρα θά μάθωμεν, διατί ἡ Ὀλλανδία λέγεται Κάτω Χώρα.

Προσφορά. Τί θά εἴπῃ ἄνω; — «Ἐπάνω, ὑψηλά» Τί θά εἴπῃ κάτω; — «Κάτω, χαμηλά.» Τί θά εἴπῃ λοιπὸν κάτω χώρα; — «Χαμηλὴ χώρα.» Καὶ τῷ ὄντι τὸ ἔδαφος τῆς Ὀλλανδ. κατὰ τὰς μεγάλας παλιρροίας ἔρχεται εἰς χαμηλοτέραν θέσιν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία λέγεται Κάτω Χώρα. Τώρα, ἀφοῦ γίνεται χαμηλοτέρα ἀπὸ τὴν θάλασσαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς παλιρροίας, τί ἐπρεπε νὰ εἶνε ἡ χώρα αὕτη; — «Σκεπασμένη ἀπὸ τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης» Πολὺ ὀρθῶς. Δὲν εἶνε ὁμοῦς σκεπασμένη, ἐπειδὴ οἱ Ὀλλανδοὶ κατασκευά-

σαν παρμυμένιστα θαλάσσια προχώματα, τα ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν θάλασσαν νὰ κατακλύσῃ τὴν ξηράν.

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Διατί ἡ Ὀλλανδ. λέγεται Κάτω Χώρα. (Θαλάσσια προχώματα.)

3ος Μερικὸς σκοπός. Τώρα θά ἴδωμεν, ἂν ἡ Ὀλλανδία εἶνε πεδινὴ ἢ ὄρεινὴ χώρα.

Προσφορά. Ποῖος εἰξεύρει νὰ μὲ εἴπῃ, ἂν ἔχῃ ἡ Ὀλλανδία ὄρη; — «Ἡ Ὀλλανδία δὲν ἔχει ὄρη». Διατί; — «Διότι, ἂν εἶχε, θά ἦτο πάντοτε ὑψηλοτέρα τῆς θαλάσσης.» Ἄρα τί χώρα εἶναι; (Πεδινή). Μάλιστα. Εἰς τινὰ δὲ μέρη εἶνε καὶ βαλτώδης. Καὶ ὅπου αἱ χώραι εἶνε βαλτώδεις, ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ βοσκαὶ ἄρθοι καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ κτηνοτροφία εἶνε ἀνεπτυγμένη. Εἰξεύρετε δὲ ποῖα κτήνη τρέφει; Πρόβατα καὶ ἰδίως βόας, ἐκ τοῦ γάλακτος τῶν ὁποίων κατασκευάζεται ὁ ὀνομαστὸς Ὀλλανδ. τυρὸς καὶ περίφημος βούτυρος. Ἄρα ποῖα βιομηχανία εἶνε ἀνεπτυγμένη; — «Ἡ τυροποιία καὶ βουτυροποιία». Μάλιστα. Καὶ τὰ ἄλλα εἶδη βιμῶς τῆς βιομηχανίας δὲν εἶνε παρημελημένα.

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Ἡ Ὀλλανδία εἶνε πεδινὴ χώρα. (Εἶνε βαλτώδης μὲ πολλὰς βοσκάς, μὲ πολλὰ πρόβατα καὶ βόας, μὲ βιομηχανίαν τυροῦ καὶ βουτύρου.)

4ος Μερικὸς σκοπός. Ἄς ἴδωμεν εἰς ποίας ἄλλας ἐργασίας καταγίνονται οἱ Ὀλλανδοί.

Προσφορά. Ἐκτὸς τῆς κτηνοτροφίας, βουτυροποιίας καὶ τυροποιίας εἰξεύρετε εἰς ποίας ἄλλας ἐργασίας καταγίνονται οἱ Ὀλλανδοί; «Ὁχι.» Θά σᾶς εἴπω ἐγὼ. Εἰς τὴν ἀνθοκομίαν, τὴν ὁποίαν καλλιεργοῦν μανιωδῶς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ τεύτλων, ἐκ τῶν ὁποίων παράγεται ζάχαρις ἀρίστης ποιότητος. Εἰξεύρετε εἰς τί ἄλλο καταγίνονται οἱ Ὀλλανδοί, ἀφοῦ εἶνε κράτος πηελιον; «Εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἀλιεῖαν καὶ ἐμπόριον.» Μάλιστα. Ἡ Ὀλλανδία καθόσον μὲν ἀφορᾷ τὸ ἐμπόριον, κατατάσσεται μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα κατέχουν τὴν πρώτην θέσιν, ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ναυτιλίαν, μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα κατέχουν τὴν δευτέραν.

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Ἀσχολίαι βιοποριστικαὶ Ὀλλανδῶν. (Καλλιέργεια ἀνθοκομίας, δημητριακῶν καρπῶν, κατασκευὴ ζαχαρώδους, ναυτιλία ἀλιείας, ἐμπόριον.)

5ος Μερικὸς σκοπός. Ἄς ἴδωμεν τίνες ποταμοὺς ἔχει ἡ Ὀλλανδία.

Προσφορά. Τί χώρα εἶνε πεδινὴ ἢ ὄρεινὴ; «Πεδινή.» Ὡς τοιαύτη

ἔχει ποταμούς; «Ὁχι.» Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἔχει ἓνα μέγαν ποταμὸν τὸν Ρήνον πηγάζοντα ἐκ τῶν Ἑλβετικῶν Ἀλπεων, διερχόμενον τὴν Πρωσίαν καὶ χυνόμενον διὰ τῆς Ὀλλανδίας εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν. Ἐκτὸς τοῦ Ρήνου ὅμως ἔχει καὶ δύο μικροὺς τὸν Μεῦσιν, παραπόταμον τοῦ Ρήνου καὶ τὸν Σκάλδιν. Ὁ τελευταῖος πηγάζει ἐκ τῆς Γαλλίας, διαρρέει τὸ Βέλγιον, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ χύνεται εἰς τὴν Βόρειον θάλασσαν, ὅπου καὶ οἱ δύο ἄλλοι. Τώρα πῶς χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἀφοῦ εἶπαμεν ὅτι κατὰ τὰς μεγάλας παλιρροίας ἡ ξηρὰ εὐρίσκεται χαμηλότερα τῆς θαλάσσης; «Δὲν εἰξεύρομεν.» Ἴδου πῶς. Κατεσκεύασαν οἱ Ὀλλανδοὶ πελώρια προχώματα χερσαῖα, τὰ ὁποῖα περιορίζουν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν εἰς τὸ μέρος, ὅπου οὗτοι πλησιάζουν εἰς τὴν θάλασσαν δηλ. εἰς τὰς ἐκβολάς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παραλίαν, ὡς εἶπομεν, ἔχουν κατασκευασμένα προχώματα διὰ νὰ μὴ κατακλύζῃ ἡ θάλασσα τὴν ξηρὰν κατὰ τὰς μεγάλας παλιρροίας. Ὅταν ὅμως συμβαίνει παλιρροία, δὲν θὰ εἰσέρχεται ἡ θάλασσα εἰς τὴν ξηρὰν ἀπὸ τοῦ στόμιον τῶν ποταμῶν; «Βέβαια.» Καὶ ὅμως δὲν εἰσέρχεται, διότι κατασκεύασαν σιδηροδρόμους ὑδροφράκτας πρὸ τῶν στομίων τῶν ποταμῶν. Ἀλλὰ τότε δὲν κινδυνεύει νὰ κατακλυσθῇ ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν; «Ναὶ κινδυνεύει.» Ὅμως δὲν κατακλύζεται, διότι εἰς τὰ χερσαῖα προχώματα κατασκεύασαν εἶδος δεξαμενῶν, ὅπου ἀποθηκεύονται τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παλιρροίας, ἀμα δὲ ὡς παύσῃ αὕτη καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἀμπωτις, ἀνοίγονται αἱ ὑδροφράκται καὶ χύνονται τὰ ἀποθηκευμένα ἐν ταῖς δεξαμεναῖς ὕδατα τῶν ποταμῶν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τούτου συμπεραίνετε, παιδιά, ὅποιον ἀγῶνα καταβάλουν οἱ Ὀλλανδοί, ὅταν βλέπουν τὸν διπλοῦν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διατρέχει ἡ χώρα των νὰ κατακλυσθῇ ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Διατὶ τότε δὲν ἐγκαταλείπουν αὐτήν, Διότι εἶνε εὐφορὸς χώρα καὶ πᾶσα εὐφορὸς χώρα εὐκόλως δὲν ἐγκαταλείπεται.

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Ποταμοὶ Ὀλλανδίας. (Ρήνος, Μεῦσις, Σκάλδης. Χερσαῖα προχώματα.)

6ος Μερικὸς σκοπός. Ἄς ἴδωμεν τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς συγκοινωνίας τῆς Ὀλλανδίας.

Προσφορά. Ποῖα λέγονται μέσα συγκοινωνίας; «Οἱ δρόμοι καὶ οἱ σιδηρόδρομοι.» Μάλιστα. Τὶ μαρτυροῦν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας ἐνὸς κράτους; «Τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν, εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκεται.» Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ὀλλανδοὶ καταλέγονται μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τῆς Εὐρώπης, εἶνε δὲ ἐκτὸς τούτου λαὸς ἐμπορικὸς, διὰ τοῦτο ἔ-

χουν τέλεια τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας εἰς τὸ κράτος των. Ἐχουν δηλ. πολλοὺς δρόμους ἀμαξιτοὺς συνδέοντας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία καὶ δίκτυον σιδηροδρόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖται τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον τῆς χώρας των. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δρόμων καὶ τῶν σιδηροδρόμων οἱ Ὀλλανδοὶ ἐπαφελήθησαν τῶν κανονικῶν ρευμάτων τῶν ποταμῶν καὶ ὄχι μόνον ἐχρησιμοποίησαν τὰ ὕδατα αὐτῶν πρὸς ἀρδευσιν τῶν ἀγρῶν των, ἀλλὰ διὰ νὰ καταστήσουν πυκνοτέραν τὴν ἐσωτερικὴν συγκοινωνίαν τῆς χώρας των κατεσκεύασαν μεταξὺ αὐτῶν ἀναριθμήτους διώρυγας, διὰ τῶν ὁποίων ἀκόμη περισσότερο ἐξυπηρετεῖται τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον. Λοιπὸν οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν εἶνε ὠφέλιμοι ἢ βλαβεροί; «Καὶ ὠφέλιμοι καὶ βλαβεροί.» Ἄρα. Οὐδὲν καλὸν ἀμεικτον κακοῦ καὶ τἀνάπαλιν.

Ἐπαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Ἐπιγραφή. Ἐσωτερικὰ μέσα συγκοινωνίας Ὀλλανδίας.—(Ἀμαξιτοὶ δρόμοι, σιδηρόδρομοι, διώρυγες ποταμῶν.)

7ος Μερικὸς σκοπός. Ἄς ἴδωμεν τὰς πόλεις τῆς Ὀλλανδίας.

Προσφορά. Ἐκ τῶν πόλεων ποῖαν θέλετε νὰ μάθωμεν πρώτην; «Τὴν πρωτεύουσαν.» Λοιπὸν πρωτεύουσα τῆς Ὀλλανδίας εἶναι ἡ Χάγη με 250 χιλ. κατοίκων. Ἴδου, παιδιά, ποῦ εὐρίσκεται—(Σημειῶ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος τὴν θέσιν)—ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης. Εἶνε ἀπὸ τὰς ὡραίας πόλεις τῆς Εὐρώπης, ἔχει δρόμους εὐρεῖς με δειροστοιχίας, ἔχει πολλοὺς κήπους, πολλὰς πλατείας, ἔχει ὡραίας οἰκίας δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς καὶ τέλος ἀνάκτορα λαμπρά. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἀνάκτορον, τὸ ὅποιον ἔχει, εἶνε τὸ δαπάναις τοῦ δισεκατομμυριούχου Ἀμερικανοῦ Ἀνδρέα Κάρνεζι ἀνεγερθὲν τὸ 1899, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδρεῖται τὸ Παγκόσμιον περὶ εἰρήνης διαιτητικὸν Συνέδριον. Τὸ Συνέδριον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν Κρατῶν. Καὶ ναὶ μὲν δὲν προέλαβε τοῦτο τὴν ἐκρηξίν τοῦ φοβερωτάτου παγκοσμίου πολέμου τοῦ καταστρέψαντος καὶ ἐνσπεύραντος εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν γῆν τὴν μαύρην δυστυχίαν, ἐλπίζομεν ὅμως εἰς τὸ μέλλον τὸ συνέδριον τοῦτο νὰ λειτουργῇ ὑπὸ καλυτέρους οἰωνοὺς πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ροττερδάμη παρὰ τὸν Μεῦσιν, ὁ πρῶτος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Ὀλλανδίας με 400 χιλ. κατοίκους ΝΑ. τῆς Χάγης.

Οὐτρέχτη ἐπὶ τοῦ Ρήνου πρὸς Α. τῆς Χάγης, κέντρον τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν τοῦ Κράτους με 100 χιλ. κατοίκων.

Ἀμστελδάμον ΒΔ. τῆς Οὐτρέχτης ἐκ τῶν ἐμπορικωτέρων πόλεων τῆς Εὐρώπης με 500 χιλ. κατοίκων. Εἰξεύρετε ποῦ εἶνε κτισμένη ἡ πόλις αὕτη; «Ὁχι.» Ἡ πόλις αὕτη εἶνε κτισμένη ἐπὶ 100 μικρῶν νήσων, ἐνουμένων μεταξὺ των διὰ 300 γεφυρῶν, ἐνεκα δὲ τούτου καλεῖται

Βενετία του Βορρά. Διατί καλείται Βενετία; «Διότι και η Βενετία είναι κτισμένη επί νήσων». Το Άμστελντάμ, ως εμπορική πόλις, έχει και ωραίον και ασφαλή λιμένα ενούμενον διά διώρυγος μετά της Βορείου θαλάσσης.

Επαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Επιγραφή. Πόλεις τῆς Ὀλλανδίας. (Χάγη 250 χιλ. κατ. με ἀνάκτορον συνεδρίου εἰρήνης. Οὐτρέχτη 100 κατ. κέντρον σιδηροδρόμων. Ρότερδάμη 400 χιλ. κατ. ἐμπορικὸς λιμὴν. Ἀμστελντάμ 500 χιλ. κατ. ἐμπορικὸς λιμὴν, Βενετία τοῦ Βορρά).

8ος Μερικὸς σκοπός. Ὅς ἴδωμεν τώρα τὴν διοικητικὴν τάξιν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ὀλλανδίας.

Προσφορά. Εἰξεύρετε πῶς ἂν κράτος εἴμπορεῖ νὰ διοικηθῇ καλῶς καὶ εὐκόλως; «Ἐὰν διαιρεθῇ εἰς τμήματα διοικητικὰ ἥτοι εἰς νομούς». Καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶνε διηρημένη εἰς 11 νομούς. Εἰξεύρετε, ἂν ὅλα τὰ κράτη ἔχουν τὸ αὐτὸ πολίτευμα; Τὰ κράτη ἔχουν διάφορα πολιτεύματα. Παραδείγματος χάριν ἄλλα μοναρχικόν, ἄλλα συνταγματικόν, ἄλλα δημοκρατικόν. Μάλιστα. Τὸ πολίτευμα τῆς Ὀλλανδίας εἶνε συνταγματικόν, βασίλισσα δὲ αὐτῆς εἶνε ἡ Βιλχελμίνη.

Επαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Επιγραφή. Πολίτευμα καὶ διοικήσεις Ὀλλανδίας. (Ἔχει 11 νομούς καὶ διοικεῖται συνταγματικῶς).

9ος Μερικὸς σκοπός. Ὅς ἴδωμεν τώρα τὸ κλίμα, τὸν πληθυσμόν, τὸ θρησκευμα, τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κατοίκων.

Προσφορά. Εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται ἡ Ὀλλανδία; Εἰς τὸ Βορ-δυτικόν. Τί κλίμα ἔχουν τὰ κράτη αὐτὰ τῆς Εὐρώπης; «ψυχρόν». Μάλιστα. Τὸ κλίμα ὅμως τῆς Ὀλλανδίας δὲν εἶνε μόνον ψυχρόν, ἀλλὰ καὶ ὁμιχλώδες καὶ ὑγρόν. Ὅς τοιοῦτον λοιπὸν ποῖον ἔπρεπε νὰ εἶνε ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως; «Νοσηρόν». Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα εἶνε ὑγιεινόν. Ποῖος εἰξεύρει νὰ μὲ εἴπῃ, ἂν ἡ ἀξομείωσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς Κράτους ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ ἢ ἀπὸ ἄλλο τι; «Δὲν εἰξεύρομεν». Θὰ σὰς εἴπω ἐγώ. «Ἡ ἀξομείωσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς τόπου ἐξαρτᾶται περισσότερον ἐκ τῆς εὐφορίας, βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου αὐτοῦ ἢ ἐκ τῆς ἐκτάσεώς του. Μὲ ἄλλας λέξεις ὅσον εὐφορώτερος εἶνε ἕνας τόπος, ἐμπορικώτερος καὶ βιομηχανικώτερος, τόσον καὶ πυκνοκατοικημένος εἶνε καὶ τὰν ἀπάλιν, ὅσον ἕνας τόπος εἶνε ἄφορος, ἀβιομήχανος καὶ ἄνευ ἐμπορίου, τόσον ἀραιοκατοικημένος εἶνε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶνε καὶ εὐφορος καὶ βιομήχανος καὶ ἐμπορικὴ, διὰ τοῦτο κατεῖχεται ἐπὶ 6,000,000 κατοίκων, μελλονότι ἔχει ἑκτασιν 33,000

τετραγ. χιλιομέτρων. Οἱ Ὀλλανδοὶ ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν εἶνε, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης Χριστιανοί, ἀλλὰ διαμαρτυρόμενοι. Εἰξεύρετε δὲ τὰς ἀρετὰς τῶν Ὀλλανδῶν; «Ὁχι». Οἱ Ὀλλανδοὶ μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων διακρίνονται διὰ τὴν φιλοπονίαν των, διὰ τὴν καρτερικότητά των, διὰ τὸ οἰκονομικόν των πνεῦμα, διὰ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὴν τάξιν, διὰ τὴν εὐφυΐαν των, διὰ τὸ εὐδιάπλαστον τοῦ χαρακτηρὸς των καὶ διὰ τὴν φιλομαθείαν των, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλονται καὶ τὰ τέσσαρα Πανεπιστήμια, τὰ ὁποῖα ἔχουν, καθὼς καὶ αἱ πολλαὶ τεχνικαὶ καὶ ἐπαγγελματικαὶ σχολαὶ αἱ ἀριστα λειτουργοῦσαι καὶ μεγάλας ὀφελείας παρέχουσαι εἰς τὸν λαόν.

Επιγραφή! Κλίμα (ψυχρόν, ὁμιχλώδες, ὑγιεινόν). Πληθυσμός (6,000,000), θρησκεία (διαμαρτυρόμενοι), ἀρεταὶ Ὀλλανδῶν (φιλόπονοι, οἰκονόμοι, φιλομαθεῖς), Ἐκπαίδευσις (4 Πανεπιστήμια, πολλὰ τεχνικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ σχολαί).

10ος Μερικὸς σκοπός. Ὅς ἴδωμεν τώρα τὰς ἀποικίας τῆς Ὀλλανδίας.

Προσφορά. Οἱ Ὀλλανδοί, ὡς καὶ πᾶς παράλιος λαὸς εἰς τί συνήθως ἐπιδίδεται; «Εἰς τὴν ναυτιλίαν». Μάλιστα. Ἀλλὰ ἡ Ὀλλανδία εἶπαμεν ὅτι εἶνε καὶ εὐφορος χώρα καὶ βιομήχανος. Ἐπρεπε λοιπὸν τὰ πλεονάζοντα προϊόντά της νὰ ἔχῃ τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ τὰ ἐξοδεύῃ. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε καὶ εὗρε τόπους εἰς ἄλλας ἡπείρους, εἰς τὴν Ὠκεανίαν καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξοδεύει τὰ προϊόντά της καὶ ἐκ τῶν ὁποίων καρποῦται μεγάλα κέρδη. Οἱ τόποι δὲ αὗτοι ἀποτελοῦν τὰς ἀποικίας της, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἑκτασιν 2,000,000 τετραγ. χιλιαμέτρων καὶ πληθυσμὸν 35,000,000 κατοίκων. (Ἐνταῦθα συγκρίνω τὴν ἑκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς Μητροπόλεως πρὸς τὴν ἑκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀποικιῶν καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ἐξάγω ὡς συμπέρασμα τὸ ἑξῆς. Χώρα μικρᾶς ἐκτάσεως καὶ μὲ ὀλίγον πληθυσμὸν εἴμπορεῖ νὰ διοικῇ χώραν μεγάλης ἐκτάσεως καὶ μὲ πληθυσμὸν ἀνώτερον, ὅταν οἱ κάτοικοι τῆς πρώτης εἶνε ὑπέρτεροι πνευματικῶς, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς Ὀλλανδοὺς, ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ἀποικιῶν.

Επαναλάβετε ὅσα εἶπαμεν.

Επιγραφή. Ἀποικίαι Ὀλλανδίας. (Εἰς Ὠκεανίαν καὶ Ἀμερικὴν). Ἑκτασις καὶ πληθυσμὸς ἀποικιῶν (2 ἑκατομ. τετραγ. χιλ. καὶ 35 ἑκατομμύρια κατ.).

11ος Μερικὸς σκοπός. Ὅς ἴδωμεν τέλος, ποίας καταγωγῆς εἶνε οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ ποῖαν θέσιν κατέχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ Ὀλλανδία.

Προσφορά.

(Ἐδῶ ὁ διδάσκαλος λέγει ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ὀλλανδῶν).

Ἐπανάληψις ὅλων τῶν λεχθέντων ἐπὶ τῇ θάσει τῶν μερικῶν σκοπῶν ὑπὸ τινων μαθητῶν βοηθουμένων διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων.

Σύγκρισις. Συγκρίνω τὴν Ὀλλανδίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ μὲ ἄλλα κράτη ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὴν εὐφορίαν, τὴν ἐσωτερικὴν συγκοινωνίαν, τὴν ἑκτασιν, τὸν πληθυσμόν, τὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν.

Συγκέντρωσις. Παρουσιάζω τὸν μεγάλον γεωγραφικὸν χάρτην καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀπαιτῶ νὰ μὲ δείξωσιν οἱ μαθηταὶ τὴν θέσιν τῆς Ὀλλανδίας, τοὺς ποταμούς, τὰς πόλεις κτλ.

Ἐφαρμογή. Κάμνομεν διάφορα νοερὰ ταξίδια α') ἐντὸς τῆς Ὀλλανδίας, ἐκ ταύτης εἰς διάφορα γνωστὰ κράτη καὶ ἀπὸ ἄλλα κράτη εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. β') ἀπαιτῶ παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν ἰχνογράφειν ἀπὸ μνήμης τῆς διδασχθείσης χώρας καὶ γ') ἀπαιτῶ ἐπίσης παρὰ τῶν μαθητῶν, ὅπως κατ' οἶκον ἰχνογραφήσωσιν ἐπὶ χάρτου τὴν Ὀλλανδίαν μετὰ τῶν πύλεων, ποταμῶν κτλ. καὶ μοὶ ἐπιδείξωσιν αὐτὴν εἰς τὸ προσεχές μάθημα τῆς Γεωγραφίας.

ΜΑΡΚΟΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΙΝΟΣ



Διεθνῆς ἑνώσις διδασκάλων

Τὴν 4/17 Νοεμβρίου προσκληθεῖσα ἡ Διδ. Ἐνωσις ὑπὸ τῶν ἀμερικανῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς τῶν θηλέων Womens School τοῦ Μ. Ρεύματος, ἀπέστειλε τὸν κ. Α. Παπαδόπουλον καὶ τὴν δα Φ. Συμεωνίδου ὡς ἀντιπροσώπους αὐτῆς διὰ τὴν συνεδρίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν δμείλων τῶν ἐν Κ)πόλει διαφόρων ἐθνότητων. Σκοπὸς τῆς συνεδρίας ἦτο νὰ γνωσθῇ, ἐὰν εἶναι ἐπιθυμητὴ καὶ πρόσφορος ἡ ἰδέα διοργανώσεως διεθνoῦς ἐνώσεως τῶν ἐν Κ)πόλει διδασκάλων. Ἀντιπρόσωποι τῶν ρώσων παρῆσαν ὁ κ. Βογκολιόνσκις καὶ ἡ κ. Γκανδουρίν· τῶν τούρκων ὁ Ἰχσάν βέης καὶ ἡ Νακιὲ χανούμ, τῶν βουλγάρων ὁ κ. Στογιάννωφ καὶ τῆς Ἀμερικῆς ὁ κ. Γ.Ρ. Τσάμπερς. Ἐπίσης προσεκληθήσαν καὶ αἱ ἀγγλικαὶ γαλλικαὶ καὶ ἰουδαϊκαὶ ἐκπ. ἐνώσεις, ἀλλὰ δὲν προσῆλθον ἀντιπρόσωποι. Ἡ ἀρμενικὴ διδασκαλικὴ Ἐνωσις ὥρισεν ἀντιπροσώπους τῆς τὸν κ.

Ἀντρισιὰν καὶ τὴν δα Καμπουκτσιὰν, οἵτινες ὅπως δὲν προσῆλθον. Μετὰ τὴν εἰσήγησιν τοῦ κ. Τσάμπερς, ἀπεφασίσθη νὰ σχηματισθῇ ἐπιτροπὴ προσωρινὴ ἐκ τῶν παρισταμένων μελῶν, διὰ νὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ τρόπου τῆς συνεργασίας τῶν διαφόρων διδασκαλικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ὁμάδων. Ἀπεφασίσθη νὰ συγκληθῇ μετὰ 15 ἡμέρας ἑτέρα συνεδρία εἰς τὴν YMCA ἐν Πέραν (Τετάρτην 17 Νοεμβρίου) εἰς τὴν ὁποίαν θὰ προσκληθοῦν καὶ αἱ μὴ προσελθοῦσαι ἐθνότητες.

Ἀντιπρόσωπος τῶν διδασκάλων διὰ τὴν ἐκλογὴν Πατριάρχου

Τὴν 8ην Νοεμβρίου οἱ δημοδιδάσκαλοι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς συνελθόντες ἐν τῷ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγῳ πρὸς ἀνάδειξιν ἀντιπροσώπου διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πατριάρχου ἐξελέξαν παμψηφεὶ τὸν κ. Δ. Δαμασκηνόν.

Ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἐπιτολῆς.

Συνάδελφος ἐργαζομένη ἐν Τεκφοῦρ Σεραγίῳ μὲ ἀρχικὰ γράμματα Ε. Ν. μᾶς ἐστειλεν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν λέγει· «Διοριθεῖσα ἀμισθί εἰς τὴν κοινότητα Τεκφοῦρ Σεραγίου ἀδυνατῶ νὰ δεχθῶ τὸ παιδαγωγικὸν περιοδικόν, τὸ ὅποιον καὶ σᾶς ἐπιστρέφω.»

Ἐπεγραμμίσσαμεν τὸ ἀμισθί καὶ ἀδυνατῶ, διότι ἡ συνάδελφος ἐν τῷ βαθυτάτῳ αὐτῆς πόνῳ, διότι ἐργάζεται ἀμισθί ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὸ περιοδικόν, τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ λάβῃ, διότι δὲν ἔχει ἴσως χρήματα νὰ διαθέσῃ. Συμμεριζόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν πόνον τῆς ἐλλ. συνάδελφου καὶ ἀγανακτοῦμεν ὅλαις δυνάμεσι διὰ τὰ αἷτια, ἅτινα τὴν ἐξηνάγκασαν νὰ ἐργασθῇ ἀμισθί, ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν, διὰτί μᾶς ἐπιστρέφει τὸ περιοδικόν. Διὰ νὰ ἐργάζεται ἀμισθί ἔχει ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ θὰ πῇ πῶς ἔχει καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ περιοδικόν, τὸ ὅποιον πάντως δὲν θὰ τῇ ἦτο ἀνωφελές, δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ 25 γρόσια κατὰ διμηνίαν. Παράδοξος λογικὴ. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς νοοτροπίας, ἡ ὁποία ἔλαβε διαστάσεις μεταξὺ τῶν συνάδελφων. Βεβαίως δὲν εἶναι εὐχάριστος ἡ οἰκονομικὴ ἡμῶν θέσις, ἀλλὰ πταίει διὰ τοῦτο τὸ περιοδικόν; Ἐνῷ ἔπρεπε ὅλοι νὰ συνεργασθῶν διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ καὶ δυνηθῇ οὕτω ν' ἀποβῇ ἀντάξιον ὄργανον τῶν διδασκάλων, τοῦναντίον γίνεται ἀντιληπτὴ μία ἀδικαιολόγητος πρὸς αὐτὸ ἀδιαφορία. Ἐὰν ὑπάρχουν αἷτια, τὰ ὁποία συνετέλεσαν εἰς τὴν καχεξίαν τοῦ διδασκαλικοῦ παρ' ἡμῖν σώματος, εἰς ἡμᾶς ἐναπόκειται νὰ τὰ ἄρωμεν, ἢ δὲ «Νέα ἀγωγή» φιλοδοξεῖ νὰ ἔλθῃ ἄρωγός πρὸς τοῦτο κρατοῦσα ἀνοικτὰς τὰς σελίδας τῆς πρὸς πάντα θέλοντα νὰ ἐκθέσῃ τὰς σκέψεις του, νὰ παράσχῃ τὰ φῶτά του.

Ἐκτακτος συνεδρία τῆς ὁλομελείας τῆς «Διδασκαλικῆς Ἐνώσεως» γενομένη τῇ 30 Νοεμβρίου 1921 ἐν τῷ Φιλ. Συλλόγῳ:

Παρόντων 60 μελῶν τῆς Δ. Ἐνώσεως ὁ Πρόεδρος κ. Φ. Σαμπανίδης κηρύσσει τὴν ἑναρξιν τῆς ἐκτάκτου συνεδρίας, ἣν ἐζήτησαν δι' αἰτήσεως πρὸς τὸ Προεδρεῖον 15 διδάσκαλοι πρὸς σύσκεψιν, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς μισθοδοσίας καὶ λήψιν ἀναλόγων ἀποφάσεων.

Ἐπωφελούμενον τὸ Προεδρεῖον τῆς συγκεντρώσεως ὑποβάλλει καὶ τὰ ἐξῆς, ἅτινα καὶ ἐγκρίνονται.

Ἐλαττοῦται ἡ μηνιαία συνδρομὴ τῶν μελῶν ἀπὸ 50 γρόσια εἰς 25 καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐγγραφῆς ἀπὸ 100 εἰς 50 μὲ ἀναδραμικὴν ἰσχὺν μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1921, ὅποτε ἄρχεται καὶ τὸ οἰκονομικὸν ἔτος τῆς Δ. Ἐνώσεως.

Παρακαλεῖται καὶ ἀνακαλεῖ τὴν παραίτησιν τῆς ἡ Ἐπιτροπῇ τοῦ παιδικοῦ περιοδικοῦ ἵνα συνεχίσῃ τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ μὴ δίδουσα ἀκρόασιν εἰς τὰ διατυπούμενα ὅτι τάχα τὸ παιδικὸν περιοδικὸν «Μέλισσα» θὰ γίνῃ, παρὰ τὰ ἐν τῇ ἀπολυθείσῃ ἀγγελίᾳ τῆς ἐκδόσεως διαλαμβανόμενα ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις εἰς βάρος τῆς Δ. Ἐνώσεως. Ἐκφράζονται μάλιστα εὐχαριστίαι τῆς ὁλομελείας διὰ τοὺς κόπους εἰς οὓς ὑποβάλλεται ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ.

Ἀποφασίζεται ὅπως αἱ Διευθύνσεις τῶν σχολῶν καὶ τὸ προσωπικὸν συντελέσουν εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ Ἡμερολογίου τῶν σχολικῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν ἀπομάχων διδασκάλων, καθόσον τὸ ἡμῖς τῶν εἰσπράξεων θὰ διατεθῇ διὰ τὸ ἐπικουρικὸν ταμεῖον τῆς Δ. Ἐνώσεως.

Ἀποφασίζεται, διὰ νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ λήψις ἀποφάσεων ἐκτελεστῶν ἐπὶ τῶν ζωτικῶν ζητημάτων τῆς Ἐνώσεως, ὅπως ὅλοι ἀνεξαιρέτως, διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι ἐγγραφῶσι μέλη τῆς Δ. Ἐνώσεως κατόπιν μάλιστα τῆς μειώσεως τῆς μηνιαίας συνδρομῆς καὶ ὑποσχεθῶσιν ἐγγράφως ὅτι θὰ ἐκτελῶσι πάσας τὰς ἀποφάσεις τῆς ὁλομελείας.

Καὶ διὰ νὰ συντελεσθῇ τὸ ταχύτερον ἡ ἐγγραφὴ ἡ σχηματίζεται τριμελὴς ἐπιτροπὴ διὰ νὰ περιέλθῃ τὰ σχεῖα, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν κ.κ. Κρ. Τριανταφυλίδου, Ἀθαν. Παπαδοπούλου καὶ 7. Σαχταρίδου, ἧτις καὶ ἐντέλλεται νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐντὸς 15 ἡμερῶν.

Μεθ' οὗ λύεται ἡ συνεδρία.

Βιβλιογραφία

Στοιχειώδη μαθήματα χημείας ὑπὸ Ἀθανασίου Ἰωάννου, Γυμνασιάρχου πρὸς χρῆσιν τῶν παρθεναγωγείων καὶ τῶν ἀστικῶν σχολείων.

Μέσα εἰς τὴν σπάνιν τῶν καλῶν διδακτικῶν βιβλίων, ἡ ὁποία παρατηρεῖται παρ' ἡμῖν, ἀποτελεῖ μίαν παρηγορίαν ἡ ἐμφάνισις τῆς χημείας τοῦ γυμνασιάρχου τοῦ Ζωγραφεῖου κ. Ἀθ. Ἰωάννου. Τὸ βιβλίον εἶναι συντεταγμένον κατὰ τὰς ἐνδείξεις τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος μὲ μικρὰς παραλλαγὰς, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ συνοχὴ τῆς β. λῆς καὶ ἡ κανονικὴ ἀλληλουχία τῶν χημικῶν φαινομένων. Εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ εἰσαχθῇ εἰς πάσας τὰς παρ' ἡμῖν ἀστικὰς σχολὰς ἀρρένων καὶ θηλέων.

Πάν ὅτι ἀφορᾷ τὴν σύνταξιν τῆς «Νέας Ἀγωγῆς» ἀποστέλλεται πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἐπὶ τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς κ. Γ. Καρατζᾶν, Ζωγράφειον Πέραν.

Αἱ συνδρομαὶ καὶ τὰ χρηματικὰ ἐμβάσματα, καὶ ἐν γένει ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ, διαβιβάζονται πρὸς τὸν ταμίαν κ. Μ. Καλυδόπουλον, Ζωγράφειον, Πέραν.

Ἡ «Νέα Ἀγωγή» δημοσιεύει κρίσεις τῶν νεωστὶ ἐκδιδομένων βιβλίων, τῶν ὁποίων δύο ἀντίτυπα ἤθελον σταλῆ πρὸς τὴν σύνταξιν αὐτῆς.